

HOLGER DRACHMANN OG HANS FADER

BREVE FRA A. G. DRACHMANN TIL SØNNEN 1875-90

VED

MORTEN BORUP

I den højt værdifulde publikation „Holger Drachmann i Breve til hans Fædrenehjem“, som digterens halvsøster Harriet Bentzon i 1932 udgav med stor pietet og forståelse, hører man kun den ene parts stemme. Det opgives udtrykkelig (s. 35), at faderens breve ikke er bevarede. Heldigvis er denne opfattelse ikke rigtig, idet der i det store brevarkiv, som efter Emmy Drachmanns død i 1928 er kommet til Det kgl. Bibliotek, findes 29 breve fra fader til søn, ganske vist ikke dækkende hele den periode, der er repræsenteret i fru Bentzons udgave, navnlig ikke den tidlige, da Holger var på kant med fædrenehjemmet – disse breve må man formode, at sønnen i en vred stemning har tilintetgjort – men dog tilstrækkelig meget til, at man kan danne sig et tydeligere billede af det ikke altid idylliske forhold mellem familiens overhoved og den rebelske søn.

Faderen, marinelægen og ortopæden, professor, dr. med. h. c. *Andreas (Anders) Georg Drachmann* (1810-92), var en fremtrædende skikkelse i datidens København. Gennem sine på sønnens opfordring nedskrevne memoirer, der under titlen „Min Rejse gennem Livet“ blev udgivet, for-

Foroven: Professor, dr. med. h. c. A. G. Drachmann. Georg E. Hansen fot. ca. 1875.

træffelig kommenteret af C. Dumreicher, H. G. Olrik og H. Topsøe-Jensen, som det første led i den desværre tidlig ophørte serie „Svundne Tider“ (1942-43), har han sat sig det smukkeste æresminde. Denne vistnok altfor lidt kendte beretning om en mand, der tjente sig op helt fra neden til en anset position, aflægger et vidnesbyrd om en rig og uegenlyst livsgerning, udøvet af en højst usædvanlig personlighed, lige fremragende fra evnernes som fra karakterens side. Det var en god arv, han efterlod sig til sine børn, og det er intet under, at den drachmannske slægt har talt betydelige mænd og kvinder: foruden den navnkundigste, digteren, forfatterinden Erna Juel-Hansen, den klassiske filolog A. B. Drachmann, Harriet Bentzon (moder til forfatterinden Inger Bentzon), den som kunsthistoriker i sin tid kendte Martha Drachmann Bentzon, der gjorde studiet af Michelangelo til sit speciale, højesteretspræsident A. Drachmann Bentzon, komponisten Jørgen Bentzon, matematikeren, forsikringsdirektør Bjørn Drachmann, bibliotekar, dr. phil. A. G. Drachmann, kendt for sin forskning inden for den klassiske oldtids teknik, og direktøren for arbejdstilsynet, forligsmand Geert Drachmann.

Det kan uden overdrivelse fastslås, at Holger Drachmann var en vanskelig søn; hans evige oppositionslyst, hans ubændige frihedstrang og selvhævdelse bragte ham tidligt i opposition til faderen og stedmoderen, skønt begge var yderst frisindede, og sønnens forhold til hjemmet geråder ham ingenlunde til ære. Tidlig brød han ud hjemmefra, blev forbitret, da faderen ikke gik ind på hans ønske om – endnu ikke fuldmyndig – at indgå ægteskab med bornholmerinden Vilhelmine Erichsen, rejste til England for at prøve at bryde sig en bane som maler i London, vendte hjem efter et halvt års forløb og giftede sig med sin forlovede. På det tidspunkt, hvorfra faderens første breve er bevaret, var separationen en fuldbyrdet kendsgerning, ægteparret var flyttet fra hinanden, hustruen og den lille datter, som professor Drachmann drog varm omsorg for, anbragt i en lejlighed i Sortedamsgade. Hertil kom for den unge digter den kalamitet, at hans helbred var stærkt truet af en optrækkende lungesygdom, der gjorde det nødvendigt for ham at søge sydpå til et mildere klima. Med hustruen havde han ikke taget afsked i vrede og turde så meget roligere forlade hende og deres datter, som han var overbevist om, at hans hjem vilde tage sig af dem. Ude af stand til selv at kunne financiere rejsen søgte han en understøttelse af det Anckerske legat, hvis litterære bestyrelsesmedlemmer var de to digtere af den gamle skole Chr. K. F. Molbech og Carl Ploug. I den anledning tilsendte han dem sin sidste digtsamling „Dæmpede Melodier“; i Molbechs takkebrev tales der ikke om legatet, hvorimod Ploug i sit svar på H. D.s di-

rekte fremstilling af, hvorfor det var ham så magtpåliggende netop nu at opnå stipendiet, uden at afgive noget løfte erklærer sig beredvillig til at forsøge at skaffe ham det. Hermed er baggrunden for de første af brevene givet.

1. København den 16. Decbr: 1875.¹⁾

Kære Holger!

Ved et besynderligt Træf havde jeg en Samtale med Prof: Molbech omtrent en Time, førend jeg modtog Dit Brev; han fortalte mig, at Du søgte det Anckerske Legat og at Du vilde faa hans Stemme, da Du af alle de Yngre, som der kunde være Tale om, efter hans Mening, var den mest kvalificerede. Han omtalte ogsaa Ploug og mente, at han dog neppe, paa Grund af eders afvigende Anskuelse, vilde nægte Dig sin Stemme. Jeg vilde raade Dig til at skrive til Molbech snarest mulig, og lægge særlig Eftertryk paa Nødvendigheden af en Rejse til Syden for at kunne indaande en Luft, der er Dine Lunger mere tjenlig end den, der bydes Dig her paa denne Aarstid. Det er Molbechs ømme Side, da han selv stadig lider af daarlige Lunger og udøser sin Galde over vort bansatte Klima. Jeg vil spørge M., hvad jeg kan gjøre for Dig og til hvem jeg med mest Virkning kan henvende mig. Jeg har sendt to Breve, et engelsk og et dansk, til den af Dig opgivne Adresse: Nørre Nebel Kro pr. Varde, hvorfra Du vel kan faa dem retourneret til Din nuværende Adresse. Jeg behøver vel ikke at paalægge Dig at være forsigtig med Dit Bryst, der ganske sikkert ikke er det stærkeste af Dine Organer; har Du endnu nogen Smerte i Brystet, Kortaandethed eller Feber, saa søg en Læge snarest mulig, bed ham om at undersøge Dig nøjagtig, følg hans Forskrifter og underret mig om eller bed ham om at meddele mig, hvad der er iverjen.

Med venligst Hilsen fra os Alle

Din hengivne Fader.

2. København den 19de Decbr: 1875.²⁾

Kære Holger!

Af mit Brev, som jeg afsendte samme Aften, jeg havde modtaget Dit, vil Du have erfaret, at jeg allerede dengang havde talt med Prof. Molbech om Dig og Dit Anliggende. Ikke desto mindre gik jeg Dagen efter op til M. og gjorde ham bekendt med Indholdet af Dit Brev, og han udtalte sig da endnu bestemtere om, at han blandt dem, der kunde tænkes at ville ansøge om det Anckerske Legat, ansaa Dig for den mest kvalificerede, paa den usandsynlige Undtagelse nær, at Ewald³⁾ vilde være blandt Ansøgerne. Han meddelte mig tillige, at Ploug og han havde de

afgjørende Stemmer, og at det var ham meget kjært at erfare, at P. havde udtalt sig, som anført i Dit Brev og at Du havde skrevet til P.; da dennes Ensidighed og Partiskhed, hans andre gode Egenskaber ufortalt, var vel bekjendt, og derfra nok kunde lade sig vente en ikke ringe Modstand. Han fraraadede mig at gaa til Martensen⁴⁾ og Linde⁵⁾, da disse ingen Indflydelse havde paa det nævnte Anliggende, et Raad, jeg saa meget lettere kunde følge, som jeg allerede tidligere havde talt med dem begge To og forvisset mig om, at fra dem ingen Modstand var at vente; for L:s Vedkommende var dette sket, endog førend Din sidste Digtsamling udkom.

Jeg er for Øvrigt ganske enig med Dig om, at en Rejse til Syden og et længere Ophold der, er Dig tjenlig saavel i fysisk som psychisk Henseende, og Spørgsmaalet er kun, hvorledes dette snarest mulig lader sig realisere; og i den Anledning maa vi aabent udtale os for hinanden om vore pekuniære Hjælpemidler. Jeg har i de senere Aar sammensparet mig et lille Reservefond, hvis nærmeste Bestemmelse er at skulle sikkre mig og mine Nærmeste for øjeblikkelig Mangel, dersom mit Helbred, som jo er vaklende,⁶⁾ eller andre ufor[ud]sete Omstændigheder skulde lamme min Arbejdskraft eller lukke for mine Indtægtskilder, førend Døden bringer mig den mest betryggende Sikkerhed og aabner mine Efterlevende den Sparebøsse (Livsforsikringen), hvori jeg den største Del af mit Liv har puttet de Spareskillinger, jeg har kunnet undvære fra det daglige Behov. Det er af hint Reservefond, jeg har udstyret Mimi⁷⁾ til sin Rejse og hvoraf Du har modtaget 350 Rdlr.; og det er fra samme Kilde jeg havde tænkt mig at kunne række Dig en hjælpsom Haand til at fremskynde Din Rejse, dersom Dine egne Hjælpekilder ere udtømte. Det vil fremgaa af, hvad jeg her har meddelt Dig, at jeg kun kan yde Dig denne Hjælp som et Laan, Du bør tilbagebetale, saasnart Dine Hjælpekilder begynde at flyde; og skulde jeg dø forinden, bør de Beløb Du har modtaget, afgaa paa den Arvepart, der vil tilkomme Dig.

Jeg har med megen Fornøjelse gjennemlæst Dine Digte og finder flere af dem saa smukke, at jeg stadig læser dem paany; gjennemgaaende har jo ogsaa Anmeldelser og Kritiker været enstemmige om at anerkjende deres Værd og yde Dig al fortjent Ros. Dersom jeg skulde give Dig et godt Raad for den nærmeste Fremtid, vilde det være at holde Dig i fuldstændig Ro, i produktiv Henseende, og navnlig ikke at beskjeftige Dig med Politik eller med „Morgenbladet“⁸⁾. Jeg tror Du kjender mine Anskuelser og min Karakter for godt til at udlede dette Raad af andre Motiver, end Klogskabs Hensyn, der ere fuldtberettigede, naar ingen tvingende Omstændigheder byde os at sætte dem tilside; det er for Øje-

blikket ikke politiske, men sociale Reformere⁹⁾ vi trænge til, til hvis Gjennemførelse, det rigtignok forekommer mig, der udfordres andre Personer og andre Principer, end dem, der for Tiden ere de ledende og raadende i vort saakaldte „Venstre“.

Jeg venter snart Brev fra Dig. Hilsen fra os Alle.

Din hengivne

Fader.

3.

København den 10de Febr: 1876.¹⁰⁾

Kære Holger!

Havde jeg havt nogen Anelse om, at Du den 5te ds:, da Dit Brev blev skrevet, endnu var uvidende om, at det Anckerske Legat var tilstaaet Dig, havde jeg forlængst kunnet meddele Dig denne gode Efterretning. Prof: Molbech var saa venlig, strax efter at Sagen var afgjort, saavidt jeg erindrer, den 1ste Febr:, at meddele mig Udfaldet, hvorom jeg allerede samme Dag underrettede Viggo¹¹⁾ og Dagen efter stod at læse i „Morgenbladet“. Jeg var for Øvrigt den Gang uvidende om Din Adresse, da man snart sagde Du opholdt Dig i Dresden medens Andre paastode, Du allerede havde forladt München og var paa Vejen til Italien, en Mening, som ogsaa deltes af Vilhelmine, der i længere Tid savnede Efterretninger fra Dig. Samtidig læstes i Bladene, at Du laa alvorlig syg af Lungebetændelse i Dresden, et Rygte, som Du godt kan tænke alarmerede os i høj Grad. Jeg vil bede Dig, kære Holger, saavel i Din egen som i min Interesse at lade mig være à jour med Dit Opholdssted, da man i Almindelighed tyer til mig, som den paalideligste Kilde, hvorfra denne Oplysning kan hentes. Angaaende Vilhelmine, da har jeg egentlig ikke noget glædeligt at berette Dig. Hun gik i lang Tid og var i en i højeste Grad nedtrykt Sindsstemning, som jeg først nogenlunde fik Bugt med efter en alvorlig Samtale, den første jeg har havt med V., og hendes pekuniære Forlegenheder foreløbig ordnede. Jeg gav efter for hendes Ønske at blive oplært som Dame Assistent paa Institutet¹²⁾, skjøndt Du véd det stred mod min Overbevisning om, hvad hendes Konstitution og Kræfter kunde taale. Hun gjennemgik et Kursus, der havde en meget oplivende Indflydelse paa hende, hvortil vel ogsaa bidrog de gode Efterretninger, hun paa den senere Tid modtog fra Dig. Jeg var saa heldig at kunne skaffe hende en Patient i Byen, Baronesse Zytphen-Adler, hvilket yderligere bidrog til at opmuntre hende. Omtrent en Uge efter at hun havde begyndt denne Virksomhed fik hun om Morgenens, da hun skulde staa op, gjentagne Besvimelser, der viste sig at være Føl-

gerne af en indvortes Blødning, rimeligvis fra et Mave- eller Tarm-Saar, der afkræftede hende meget betydelig og hvorfor hun endnu i længere Tid maa holde Sengen og *for bestandig forbyder hende at give sig af med anstrængende Arbejde*. Hun selv er uvidende om, hvad der er foregaaet med hende, og jeg finder mig beføjet til indtil videre at lade hende forblive i denne Uvidenhed. Hun har ingen Smerter og er i forholdsvis godt Humeur. Din lille Datter¹³⁾ er en yndig lille Unge, som vi Alle har inderlig kær; hun er et usædvanlig fremligt og elskværdigt Barn. Jeg saa baade Moder og Datter igaar og kan bringe Dig en frisk Hilsen fra dem Begge saavel som fra os Alle her hjemme incl:

Din hengivne Fader

A. G. Drachmann.

4.

København den 20de Febr. 1876.¹⁴⁾

Kære Holger!

Det glædede mig at erfare, at jeg var den første, der bragte Dig den behagelige Tidende om det Anckerske Legat, hvortil jeg nu kan føje, at Ansøgnernes Antal var ti og at Du desuagtet havde samlet alle Stemmerne – der har ingen Dissens været. Dette er for Øvrigt for Øjeblikket al den Oplysning, jeg kan give om Legatet; Prof: Molbech, som jeg [har] talt med, var i alle andre Henseender lige saa ukyndig som jeg. Imidlertid skal jeg i den nærmeste Fremtid søge at forskaffe Dig en nærmere Kundskab om Sagen og snarest mulig meddele Dig det vundne Udbytte. Vilhelmine er nu bedre; hendes Sind er bleven beroliget, jeg tror især efter Dit sidste Brev; men hun maa endnu i længere Tid holde sig i fuldstændig Ro og holde streng Diæt. Hun har mistet grumme meget Blod og er stærkt medtaget. Dit lille „Kunstværk“¹⁵⁾ glæder vi os til at sé hos os idag (Søndag), og da jeg sér, at Du glæder Dig ved at høre hende omtale, vil jeg tilstaa at have en ikke ringe faible overfor det lille Utske, som er et af de fornøjeligste Børn jeg kjender, usædvanlig opvakt og fremlig for sin Alder med en Stemme af en ganske ualmindelig, jeg kan vel kalde den, Klangfarve, der i høj Grad indbyder til at kysse den lille Mund, hvorfra den udgaar. Da jeg iforgaars spurgte hende, om hun vilde besøge os paa Søndag, saa hun med store, spørgende Øjne paa mig, rakte mig sin lille Mund og sagde – „A-dieu“. Du kan intet bedre gjøre i denne Verden end at gjøre Dig fortjent til dette lille elskværdige Væsens Kærlighed.

Min Tavshed overfor Din literære Produktivitet har en ganske naturlig Grund, der er den samme, som leder mig til som Læge lige over for

mine nærmeste at ty til en anden Læge; jeg hildes nemlig i min Dom ved ikke at kunne objektivere Gjenstanden saaledes, at min subjektive Følelse bliver udeladt; Din Subjektivitet kommer bestandig ind med i Præmisserne og gør mig usikker. For Øvrigt kan jeg sige Dig, at jeg gjentagende læser Dine sidste Digte ¹⁶⁾ og bestandig finder mig mere tiltalt af dem, hvilket Du, naar Hensyn tages til den ringe Tid jeg har til Beskjæftigelse med Allotria, maa henregne til ubetinget Ros, som flere af dem i høj Grad fortjene.

Kærligst Hilsen fra os Alle.

Din hengivne
Fader.

I det brev, der er aftrykt som nr. 50 hos Harriet Bentzon, forberedte H. D. sin fader på, at han til sin nye roman „En Overkomplet“ (1876) havde benyttet adskillige af sine nærmeste familiemedlemmer til en slags modeller. Hvad professoren har sagt til at se sig – iøvrigt på en meget sympatisk måde – afbildet som en fyrig enkemand, der forelsker sig i den samme smukke dame, som også hans mindreårige søn på afstand tilbeder, ved man ikke noget om, men hans frisind og hans selv-kritik var stærkt udviklede. Med hensyn til det andet køn vedkender han sig i sin selvbiografi på en rørende måde og med en i og for sig unødvendig åbenhjertighed, at „Kvinden har mit hele Liv igennem havt en høj Grad af Tiltrækning for mig og jeg er let bleven forelsket, ikke, som det hedder, op over begge Ørene, men, hvad jeg vilde kalde for passioneret. Det har været intelligente, livlige og noget kokette yngre eller ældre Damer, der har yttret den største Tiltrækning, heldigvis kan jeg dog sige, at Passionen har haft sine Grændser og altid er gaect over uden at foranledige Katastrofer“ (II 127) – i den sidste henseende har sønnen som bekendt ikke ganske fulgt faderens eksempel. I sit efterladte arbejde „Vagabundus“ (udgivet 1910) giver digteren sin fader det samme skudsmål: „Kvindekær var han sit hele Liv“ (s. 11).

5.

København den 16de April 1876.

Kære Holger!

Det er saa overmaade længe siden jeg modtog nogen direkte Meddelelse fra Dig,¹⁷⁾ som jeg havde ventet efter mit sidste Brev, at jeg nu griber Pennen for at purre ved Dig og derved muligen bringe Dig til at mindes, at vi her hjemme i Reden ogsaa nok kunne ønske engang imellem at se nogle Linier fra Dig og vide lidt Besked om Dit ydre og indre Befindende, Din fremtidige Rejseplan og hvad Øvrigt Du maatte

finde værd at meddele os lavere Væsner fra Dit høje olympiske Stade i det venetianske „Morgenrøde“. Dine sidste Digte finde mere og mere Anerkjendelse og Udbredelse, og Asbjørn¹⁸⁾ var meget stolt af, at de bleve oplæste i Skolen af Læreren i Dansk og Græsk, Hr: Dr: Pingel, som udtalte, at Du havde fundet en ny Aare i den danske Poesi: Havet, som endnu ingen dansk Digter havde kjendt og besunget saa godt som Du. Din Meddelelse i Dit sidste Brev, at Du beskjeftigede Dig med et Arbejde, som havde Dig selv, Dit Hjem og de med dette i nær Berørelse staaende Personligheder til Gjenstand, og vel altsaa kommer til at indeholde Din Udviklingshistorie, har naturligvis interesseret mig meget; alene det, at man faar Lejlighed til at objektivere sig selv og lære at kjende en Andens Syn paa Forhold og Begivenheder, som man hidtil kun har kjendt og set igjennem sine egne Brillen, har jo noget meget tiltalende, som næppe vil formindskes ved den Omstændighed, at man gaar i sin Grav nogle Aar, førend man bliver virkelig begravet.

Her er i denne Tid stort Valgrøre i Anledning af Folkethingets Opløsning og nye Valgs Foretagelse til den 25de April.¹⁹⁾ I min Valgkreds er ikke færre end fire Kandidater, hvoriblandt den bekjendte Prof: Matzen²⁰⁾ (Forsvareren af den provisoriske Finantslov), som jeg dog ved et Provevalg var saa heldig at bibringe et saadant Stød, at han næppe rejser sig mere for det Første. For Øvrigt kan jeg ikke nægte, at det hele Røre og alle dermed i Forbindelse staaende Forhold for mig tager sig grundkomisk ud, da jeg ikke kan undlade at se Ravnekrogen og dens Philistre overalt at stikke Hovedet i Vejret; Professorerne og Professorpartiet²¹⁾ have iblandt disse især Forrangen. Hvad jeg derimod finder mindre komisk, er det fuldstændige Herredømme, som en lille Bande af Avis-Redaktører, der udgjør Halen af de afdankede Rester af hint Parti, der endnu stadig giver Parolen, har over Sjælene af den hele københavnske Middelstand, et Herredømme, der er saa uindskrænket, at jeg tvivler paa, at det bekjendte katholske Sjæle-Regimente nogensteds vil kunne gjøre det Rangen stridig. Her et Exempel instar omnium: En yngre, dygtig og begavet Mand, Direktør Ph. Schou²²⁾, Bestyrer af „Alumina“, stiller sig til Valg overfor nævnte Prof. Matzen, der lider totalt Skibbrud. Efter Provevalget begiver Hr: Sch. sig op til Hr: Topsøe²³⁾ for at bede ham at understøtte hans definitive Valg. Hr. T. betyder ham, at han *med alle til hans Raadighed staaende Midler* vil bekæmpe hans Valg, og Hr. Sch., en i andre Forhold virkelig karakterfast Mand, finder denne Trusel saa frygtelig, at han øjeblikkelig underretter sine Vælgere om, at han træder tilbage.

Da Du formodentlig nu har faaet nok af Politik skal jeg gaa over til

et andet Emne, der ligger os Begge nærmere. Vilhelmines Helbredstilstand er endnu ingenlunde beroligende; hun har nylig haft et Recidiv af sin Tarmblødning, som atter har taget betydeligt paa hendes Kræfter, og hun sér ængstlig daarlig ud. Om et Sommerophold paa Bornholm vil skaffe hende Huld og Kræfter tilbage, er et Haab jeg vel nærer, men som dog betinges af, at ingen dybere organisk Sygdom, hvorom man endnu ikke kan have nogen bestemt Mening, betinger disse gjentagne Tarmblødninger. Jeg beder Dig i Dine Breve at glide med en nogenlunde let Pen hen over disse Forhold, da hun er meget frygtsom og ængstlig over sit Befindende, og muligen kunde formode, at Din Frygt var betinget af Efterretninger fra mig. Lille Eva er heller ikke ganske rask; hun lider af nogen Rhachitis (Engelsk Syge), som jeg dog antager, hun ganske vil forvinde paa Bornholm i Løbet af Sommeren. Vi har ikke kunnet sé hende hos os i den senere Tid, da hendes bedste og kæreste Legekammerat, Martha ²⁴), ligger syg af Skarlagensfeber, som dog ikke har hjemsøgt hende i nogen særdeles høj Grad. Jeg kan for Øvrigt ikke sige Dig, hvor meget vi holde af Din lille Eva, der er et ganske ualmindelig begavet, morsomt og elskværdigt Barn. Hun har en af de smukkeste Barnestemmer, jeg har truffet paa, en ganske ualmindelig Hukommelse (naar man engang har sagt hende et Navn, kan hun det og glemmer det ikke) og et højst tiltalende Udtryk i sit lille Barneansigt. Du kjender mig vel sagtens saa meget, at Du véd, jeg ikke driver Afguderi, hverken med mine egne Børn eller med mine Bornebørn.

Fra Mimi have vi jevnlig Efterretning; med Begyndelsen af denne Maaned er hendes Virksomhed i B. A.²⁵) egentlig begyndt, og det vil nu snart vise sig, om den vil lykkes eller om hun med uforrettet Sag, men med en ikke ganske ringe Livserfaring, maa vende tilbage til Reden. Du vilde kunne glæde hende meget med et Par Linier, som Du kan adressere: Señor, Dr: Lausen, Vittoria 117 – Buenos Ayres (via Bordeaux) og frankere (Portoen vil ikke overstige 1 Krone).

Viggo ²⁶) er bleven Folkethingsmand i Kjøge-Kredsen og er udsét til at være Aktor i Rigsrets-Anklagesagen mod det afgaaede Ministerium, har altsaa faaet Foden paa Trappetigen.

Hjertelig Hilsen fra os Alle. Skriv snart.

Din hengivne Fader

A. G. Drachmann.

I München og Venedig bedredes Drachmanns helbredstilstand. De måneder, han tilbragte der, betegner et højdepunkt af inspireret produktion, men da han i maj rejste til Firenze, fik han et voldsomt tilbage-

fald af sygdommen og svævede en tid imellem liv og død. Så svag var han, at han måtte diktere sine meget kortfattede breve til hjemmet.

6. København den 20de Maj 1876.²⁷⁾

Kære Holger!

Send mig Din Fuldmagt til at hæve Beløbet af det Anckerske Legat, uden hvilken dette under ingen Omstændigheder bliver udbetalt, end ikke til Terminen. Muligen vil jeg kunne forskaffe Dig en Del af det fx: 2 a 3 Hundrede Rdlr., saasnart jeg faar Din Fuldmagt, med hvilken Sum Du vel foreløbig vil kunne klare Dig. Dersom Du ikke kjender noget bedre Sted i Tyrol, da kan jeg anbefale Dig Meran, paa den sydlige Skraaning af Tyroler Alperne, som et meget sundt Opholdsted, hvor jeg selv har været. Jeg har strax efter Modtagelsen af Dit Brev sat mig i Bevægelse, og meddelt Dine Venner Indholdet.²⁸⁾ Vilhelmine og Din lille Datter, som er rask, besøger jeg imorgen. Vi sende Dig alle vore hjerteligste Hilsener med de bedste Ønsker om Din snarlige Helbredelse.

Din hengivne Fader

A. G. Drachmann.

E. Skr. Chinin i store Doser plejer at hjælpe mod Sump-Miasmer. Jeg modtog Dit Brev idag og afsender dette imorgen tidlig.

7. København den 29de Maj 1876.²⁹⁾

Kære Holger!

Da det rimeligvis vil trække i Langdrag med at faa en forlods Udbetaling af det Anckerske Legat, og Du formodentlig trænger til Penge, har jeg idag hos Smidt og le Maire³⁰⁾ faaet en Veksel paa 600 Kroner, som jeg hermed sender Dig. Samtidig kan jeg bringe Dig den behagelige Efterretning, at der er tilstaaet Dig et midlertidigt Statstilskud af 500 Kroner, som vel ikke er nogen betydelig Sum, men dog altid værd at tage med, saavel for Pengenes Skyld som for den Anerkjendelse, der er knyttet til Beløbet, som er forholdsvis stort. Er det ikke rigtigst, at Du sender mig en Fuldmagt til ogsaa at hæve dette Beløb, og tillige en Anvisning, hvorledes Du vil have at Pengene skulle anvendes, da jeg formoder Du ikke vil have større Beløb tilsendt end dem, Du Tid efter anden har Brug for. Jeg beder Dig om at holde Lægens Forskrifter strængt efterrettelig og ikke at foretage noget Skridt paa egen Haand, navnlig at gaa ud eller rejse, førend han finder det tilraadelig. Sørg for at faae et godt, rummeligt Værelse, uden Træk og helst beliggende mod Syd eller Sydøst; nyd en mild, nærende Kost og begaa ingen Excesser

i nogen Retning, naar Du begynder at komme Dig. En Spanskflue paa Siden, hvor Du har Smerter, var vist ikke af Vejen.

Jeg sender Dig et Stykke „Morgenblad“ med Anmeldelse af Dit Skrift; en anden Anmeldelse har staaet i „Berlingske Tidende“,³¹⁾ der ikke er slet saa rosende, og bærer synlige Mærker af at være afjasket i en Fart af en eller anden literær Filister.

Jeg har tidligere udtalt, at jeg selv ikke formaar at bedømme Dine Arbejder; og gjælder dette i Almindelighed, har det for dette Arbejde Gyldighed i Særdeleshed. Hvorom jeg imidlertid kan udtale mig ubetinget rosende, er Digtene, der ganske vist høre til de bedste, Du har frembragt. Din lille Novelle „Najaden“ i „Det nittende Aarhundrede“³²⁾ finde vi Alle herhjemme allerkjæreste.

Naar der Intet indeholdes i Dine Breve, som hemmeligt bør holdes, lader jeg dem cirkulere blandt Dine nærmeste Venner, hvorved Du fritages for overflødig Skriveri og desuagtet vedligeholder Samkvemmet med Vennerne. Vilhelmine har det noget bedre, men sér endnu meget daarlig ud; Din lille Eva er nu atter vor stadige Gjæst og vor Kjæledægge; hun er et usædvanligt fremmeligt Barn for sin Alder og dertil højest elskværdig og pudsig.

Hjertelig Hilsen fra os Alle med Ønske om snarlig Bedring.

Din hengivne Fader

A. G. Drachmann.

8.

København den 9de Juni 1876.³³⁾

Kære Holger!

For at ikke nogen Misforstaaelse skal finde Sted angaaende vort pekuniære Mellemværende, da lad mig underrette Dig om, at den Veksel paa 600 Kroner, jeg sendte Dig, skal af mig indfries den 11. Juni, paa hvilken Dag det Anckerske Legat forfalder til Udbetaling og ifølge Dit tidligere Ønske og Din mig givne Fuldmagt, bliver hævet af mig. Jeg beder Dig derfor at underrette mig om, hvorledes Du ønsker, der skal disponeres over de resterende 1200 Kr.; om Du vil have dem tilsendt eller indsat i et af vore Pengeinstituter. Fra Kultusministeriet er bleven mig tilsendt en Anvisning paa 500 Kr.; der udbetales af Finants-Hovedkassen mod Din Kvittering. Samles disse Beløb og indsættes til Forrentning, vil de give omtrent 6 Kr: maanedlig Rente, og dog til enhver Tid være disponible; mange Bække smaa udgjøre jo omsider en stor Aa, og hvad der er sparet er jo fortjent. Imidlertid Nok herom, og over til et andet Æmne, der har en større Betydning – til Din Sygdom. Den betydelige

Afkraftelse og de stadige Smerter, der berøve Dig Din Nattesøvn, begynde at forurolige mig, hvorfor jeg har skrevet til Din Læge, Dr. Berggeest, og anmodet ham om at meddele mig en noget udførligere Beretning om Din Sygdom end den, jeg har modtaget fra Dig. Er der et betydeligere Exsudat³⁴⁾ i Brysthindesækken (Pleura), som ikke vil fordeles ved de almindeligt anvendte Midler, da bør det udtømmes ved en Operation, som kaldes Thoracocentese, som dagligdags anvendes herhjemme, men som muligen endnu kun er lidet kjendt og anvendt i Italien. Er Dr. Berggeest ikke ordentlig inde i denne Operations Teknik, da skulde jeg ikke tilraade, at den blev udført i Italien, men snarere, naar Dine Kræfter tillade det, raade Dig til at begive Dig paa Hjemreisen, i smaa Dagsrejser, for at blive ordentlig behandlet og restitueret i Hjemmet, i den bedste Aarstid. Muligen gjør jeg mig værre Forestillinger om Din Sygdom, end jeg er berettiget til, hvilket jo hyppig skér, naar Lægen er personlig afficeret og man har Sygdommen mangelfuldt oplyst og den Syge paa Afstand; Dr. B:s Svar vil forhaabentlig bringe mig ud af min Uvished.

Vilhelmine og Din lille Datter rejse i næste Uge til Bornholm; jeg aaber, at Opholdet i Hjemmet vil bekomme hende (V:); hun er endnu meget svag og blodløs, og trænger til Ro og Kræfter; Eva er fremdeles rask og livlig, men vil ganske sikkert ogsaa have rigtig godt af den Bornholmske Luft og det friere Liv, hun kan føre der.

Vi have lejet en lille Lejlighed i Fredensborg, Frøken Hassenfeldts³⁵⁾ Hus, hvor vi ville tilbringe Feriemaaneden. Jeg kunde ønske, at Du ogsaa kunde tilbringe et Par Sommermaaneder der i rolig Kontemplation og kun beskjeftiget med at faa Skrog og Takkelage ordentlig efterset og udbedret. Du har nu i flere Aar stadig gaaet med fuld Kraft og af og til med Overvægt paa Sikkerhedsventilen, saa at det er paa Tiden engang at mindske Farten og slippe Dampen for at faa Maskineriet afkølet og efterset.

Kærligst Hilsen fra os Alle.

Din hengivne Fader

A. G. Drachmann.

9.

København den 15de Juni 1876.³⁶⁾

Kære Holger!

Et Par Dage førend jeg modtog Dit Brev fra Botzen, havde jeg afsendt Brev til Florents til Dig og Din Doktor, af hvem jeg gjerne ønskede nogle nærmere Oplysninger om Din Sygdom, som begyndte at forurolige mig. Skulde Du ikke modtage dette Brev, da er dets Indhold i Korthed føl-

gende: Vekslen paa de 600 Kr.; som jeg sendte Dig, maatte indfries til den 11te Juni, samme Dag som det Anckerske Legat forfaldt til Udbetaling, og hvoraf jeg maatte tage mig betalt (min Husleje, 600 Kr.; forfaldt samme Dag), hvorfor jeg beder mig meddelt Din Bestemmelse om de resterende 1200 Kr: og de 500 Kr.; som ligge rede til Udbetaling ved Finants-Hovedkassen. Med Hensyn til Din Sygdom, da indeholder det en bestemt Opfordring til at forlade Florents og i smaa Dagsrejser at begive Dig hjemefter for at komme under en ordentlig, rationel og radikal Behandling. Thi findes der et Exsudat i Brysthinden, som ikke vil resorberes, da maa dets Natur først og fremmest konstateres og derefter paa den ene eller anden Maade udtømmes, en Behandling, som jeg meget nødig vilde have Dig underkastet i Udlandet af maaske mindre kyndige og mindre omsorgsfulde Læger og Omgivelser. Jeg har ingen Anledning funden, af Dine to senere modtagne Breve, at forandre mine Anskuelser, og gjentager derfor mit Raad: *kom hjem saa hurtig Dine Kræfter tillade det, dog uden at forcere Rejsen.* Vi have herhjemme det dejligste Sommervejr, som kun en dansk Sommer kan give, og efter at Du er bleven helbredet, skal Du lægge Dig ud paa Fredensborg, hvor vi komme til at tilbringe Feriemaaneden fra den 15de Juli til den 15de August, og derefter kan Du tage nærmere Bestemmelse om Din Fremtid. Vilhelmine og Din lille Eva ere iforgaars, i prægtigt Sommervejr, rejste til Bornholm. Jeg haaber at Opholdet der vil have en gavnlig Indflydelse paa V:; og lille Eva, skjøndt gandske rask, vil jo have Lejlighed til at udvikle sig kraftigere og hurtigere der, end inde i den kvalme Byluft. Jeg sender Dig heller en Veksel, paa 200 Rchsmk.; end Kontanter i et Brev; Omkostningerne ere højst ubetydelige og Sikkerheden større.

Jeg haaber altsaa inden mange Dage at sé Dig hjemme, og længes efter at faa Dig ordentlig undersøgt og undergivet en solid, praktisk, dansk Behandling; thi hvor megen Agtelse jeg end har for mangelen en udenlandsk Læge; saa har jeg dog i den praktiske Behandling af de Syge som oftest savnet den sunde Sands og den humane og samvittighedsfulde Omsorg, jeg tror der er almindelig for vore danske Læger. Med mine bedste Ønsker for en lykkelig Hjemrejse og de kærligste Hilsener fra os Alle er jeg

Din hengivne Fader

A. G. Drachmann.

E. Skr: Efter Samraad med en pengekyndig Mand er jeg gaaet over til Din Mening om det hensigtsmæssige i, da Summen ikke er større, at sende Kontanter, hvorfor Du indlagt modtager 200 Rchs R .

A. G. D.

10.

København den 18de Juni 1876.

Kære Holger!

Da jeg tænker, der ikke vil medgaa mange Dage, førend jeg personlig vil kunne overbevise mig om Din Helbredstilstand, skal jeg foreløbig lade denne Sag ligge og holde mig til den pekuniære Del af Dit Brev fra München,³⁷⁾ som jeg modtog igaar. Efter mit sidste Brev skulde det synes, som om jeg var nær ved at revne af lutter Overflod af Penge, som jeg var i den største Forlegenhed med at faa anbragt til gode Renter paa sikre Steder, medens den nøgne Virkelighed er, at min Godtroenhed og min Mangel paa Kjendskab til ministerielle Former og Omsvøb har ladet min Pung fyldes længe førend, der er kommen en eneste Skilling i den. Jeg antog, at Din Fuldmagt kun behøvede at præsenteres i Kirke- og Undervisnings-Ministeriet for derefter at blive honoreret paa Stedet, og i den Tro indgav jeg den den 11te Juni, og skulde afhente Svar (efter min Mening rede Penge) den 14de. I Fredags blev jeg underrettet om at skulle møde i Universitets-Quæsturet imorgen, Mandag; men om jeg kommer til at gaa tomhændet derfra eller med det halve eller hele Beløb i Lommen, derom vil først den kommende Dag give Oplysning. Da baade Din Veksel og min Husleje vare forfaldne den 11te, og Du desuden trængte til et Par Hundrede Kroner, som jeg haaber Du har modtaget, skulde der rejses omtrent 1400 Kr.; som ikke er nogen ringe Sum efter mit Hartkorn, hvorfor Din Fuldmagt paa 500 Kr.; hvis Udbetaling heldigvis ingen Vanskeligheder frembød, kom meget behagelig, og Pengekrisen er nu heldig overstaaet.

Førend jeg faar Dig ordentlig undersøgt, er det neppe rigtig at tage nogen Bestemmelse om Dit fremtidige Ophold; til Orientering vil jeg kun meddele, at et „Exsudat“ i Brystet eller Brystkassen er en Udgydning af Vædske mellem Brysthindens, „Lungesækkens“, tvende i normal Tilstand adskilte Blade, og denne Vædske maa fjernes, enten ved at den fordeles, der hyppigst sker ved Naturens egne Kræfter, eller ved Kunstens Hjælp ved en Operation. Det glæder mig meget at erfare, at Du har det bedre, at Din Appetit og Dine Kræfter begynde at vende tilbage, og der er jo saaledes Sandsynlighed for at Naturen vil fuldføre det Arbejde, som Lægen ellers maa foretage.

Kærligst Hilsen fra os Alle, som med Længsel imødeser Din Hjemkomst og Din fuldstændige Helbredelse.

Din hengivne Fader

A. G. Drachmann.

Hjemkomsten fandt sted i juni 1876, og det viste sig, at sygdommen var på retur og den frygtede operation unødvendig. Der var stor glæde

i familien, og Holger gav sin taknemlighed overfor faderen udtryk ved at tilegne ham digtsamlingen „Sange ved Havet“ (1877) med følgende linier:

Skilt i Ungdommens brusende Dage,
 Mødt i Manddommens støtte Aar,
 Gi'er vi Haandslag, og ser os tilbage.
 Vi har vunden, begge, med Tiden.
 Og drysser nu Sneen i Dine Haar,
 Og trækker Du snart Dig tilbage fra Striden,
 Og flytter jeg Slægtens Mærke frem:
 Saa siger jeg Tak fra da jeg var liden,
 Tak fra mig selv og fra alle dem,
 For hvem Du var Lægen og Fader og Ven.
 Din Kunst er Livets, og min er den,
 At kalde det Døde tillive igen.

II.

København, d. 21de Decbr: 1877.

Kære Holger!

Ja, det er jo ganske vist, at Du er bleven „enfant gaté“ og at alle Munde og alle Blade strømme over af Ros over Dit Arbejde „Derovre fra Grændsen“, og det eneste Blad, som indtil Dato har forholdt sig taust, er „Morgenbladet“, Dit tidligere trofaste Organ.³⁸⁾ Førend jeg endnu havde faaet Bogen fra Hegel, altsaa samme Dag den officielt var udkommen, kom Biskop Martensen³⁹⁾ med opklaret Ansigt mig imøde og fortalte mig at have læst den med den største Interesse, at han fuldstændig delte Dine Anskuelse, at Du havde klaret for ham, hvorledes vi havde levet os ind i det daglige Vrøvl her hjemme, saa at vi vare blevne baade blinde og døve for de Livsopgaver, der aldrig bør tabes af Synet af et Folk, der vil holde Skridt med den øvrige eutopæiske Kultur-Udvikling og næsten ganske havde stillet den Sag i Baggrunden, der havde kostet os de største Offre og var bleven skjævest bedømt af os selv og næsten betragtet som en Skamplet i vor Historie. Han erkjendte det store Talent, hvormed Bogen var skrevet og ønskede mig til Lykke med min Søn. Naar jeg her refererer Biskop M.s Ord og ikke giver Dig min egen Dom, da er det ikke af faderlig Forfængelighed (den Slags Forfængelighed har jeg ikke), eller fordi jeg ikke selv kan danne mig en Mening og udtale den om Arbejdet af den Beskaffenhed, som det nævnte, men fordi Du véd, hvor højt jeg sætter Biskop M., som jeg tror at kjende bedre end de fleste, der bedømmer ham, fordi min egen Dom falder sammen med hans og fordi jeg tror at glæde Dig ved

at meddele, hvorledes Du bedømmes af en af vort Fædrelands mest begavede, mest oplyste og kundskabsrigeste Mænd. For mit eget Vedkommende har jeg kun at tilføje, at jeg ikke kan læse Sangen om de sønderjydske Piger ⁴⁰⁾ uden at faa Taarer i Øjnene; den er efter min Mening det mest fuldendte, som den danske Poesi har at opvise.

I politisk Henseende tror jeg Du af Venstremændene betragtes som Frafalden, hvilket rimeligvis ogsaa er Grunden til, at „Morgenbladet“ hidtil har forholdt sig taust. Hvorvidt Du tidligere har gjort Dig ordentlig rede for Dine politiske Anskuelse, véd jeg ikke; Venstremænd af reneste Vand har jeg aldrig ansét Dig for, hvorimod jeg mener, at Du baade før og nu og jeg haaber ogsaa for Fremtiden er og bliver en god Demokrat, af hvis Skjød Du er udsprungen og under hvis Fane jeg haaber vor Slægt altid maa findes. Dersom vi ikke i Demokratiet kan finde den Urt, der kan læge vor Samtids og vor Fremtids Brøst, saa er Sygdommen uhelbredelig. Det er umiskjendeligt, at den Grundtone, der gaar igjennem alle Dine Arbejder, fra det første til det sidste, bestandig viser hen til denne Kompasstreg.

Dine „Nye Digte“ ⁴¹⁾ har jeg vel læst, men dog ikke saaledes, at jeg nu vil udtale min endelige Dom. Til at læse lyriske Digte, maa man have Tid; jeg tror man helst skal indskrænke sig til at læse et om Dagen og læse det flere Gange, hvilket vilde stemme godt overens med det Arbejde og den Tid, som hvert enkelt Digt har kostet Digteren. At jage saadan en Digtsamling igjennem paa en Dag eller to, anser jeg for Profanation, og Bevis paa fuldstændig Miskjendelse af et Digtværks Natur. At det kunstneriske Klædebon, hvori den Slags Digte fremtræder, har den allerstørste Betydning, bevises tilstrækkelig ved, at uagtet Tanken det indeholder, fra den første Læsning er os klar og meget ofte ganske enkelt, kunne vi Aar ud og Aar ind, gjennem vort hele Liv og som oftest med samme eller endog forhøjet Nydelse læse lyriske Digte, der have sand Kunstværd. Den Magt har Sprogets kunstneriske Slynkning og Rhythmens Harmoni og Velklang. Jeg tror de fleste af Dine nye Digte og mange af Dine ældre henhøre under sidstnævnte Kategori.

Digtet „Ved Skarritsoen“ ⁴²⁾ har jeg læst flere Gange; der er herlige Momenter deri af stor Skønhed og mandig Kraft; men det er min Overbevisning, at Du i Dit senere Liv vil komme til at forandre Slutningen. „Bladet“ bliver ikke i sit lune Gemme ved at være Blad; de Atomer, der have dannet det, forsvinde ikke, men bibeholde deres formative Kraft i al Evighed, og frembringe nye Existensformer; den ene Slægt fortærer den anden og lever uafbrudt i bestandig Rækkefølge i fortsat Udvikling indtil Maalet – det Ideal, der var Grundlaget i det første

organiske Kim, er naaet. „Herpaa jeg lever, og paa *det* jeg tror“. At gamle Hegel gaar og gnider Hænderne og med glædestraalende Ansigt fortalte mig, at 2den Udgave af „Derovre fra Grændsen“ paa 2000 Exemplarer var udkommen idag, skal jeg dog ikke undlade at meddele Dig; naar det regner paa Degnen, haaber jeg det drypper paa Præsten. Et Digt i „Punch“⁴³⁾ med Dybbøl-Mølle til Vignet, overstrømmende af Din Ros, havde især henrykt ham; „det vilde sætte Kronen paa Værket“.

Da Du formodentlig læser flere danske Blade i Paris, skal jeg ikke besvære Dig med vor indre Politik (om den ydre er Du fra Dit centrale Stade vistnok bedre orienteret end jeg). Venstre er jo gaaet istykker;⁴⁴⁾ som sædvanlig har den klogeste (Holstein-Ledreborg) sejret; Radicalismens Repræsentant (Berg) er bleven isoleret (Radicalismen kan jo kun sejre igjennem Revolution) og bliver nu, som altid, overdænget med Haan, trods hans Egenskab at være Partiets og maaske Danmarks eneste virkelige *Mand*.

„Saa siger jeg Tak for nu og for siden“,

„Tak fra *mig selv* og fra alle dem,“

„For hvem Du var Broder og Fader og Ven“.⁴⁵⁾

At vi ikke have forglemt lille Eva ved Julen, behøver jeg vel næppe at fortælle Dig; skulde jeg have glemt hende, har hun en quasi Bedstemoder⁴⁶⁾, der ikke skal glemme at holde mit Minde vaagen; hendes Portræt, som Vilhelmine har sendt os, vandrer stadigt fra min Stue til Dagligstuen og præsenteres ved enhver baade given og ikke given Lejlighed.

Glædelig Jul! Alle vore gode Ønsker ledsage Dig.

Din hengivne Fader.

1877 havde været et triumfens år for Drachmann. „Sange ved Havet“ havde indbragt ham uforbeholden anerkendelse fra litterære kredse, „Derovre ved Grænsen“ var blevet en usædvanlig publikumssucces. For første gang var han – som H. C. Andersen kaldte det – „på bølge“. Des dybere skuffelser bragte året 1878 ham, dog ikke i henseende til produktion, men p. gr. af det skibbrud han led i forholdet til Polly Thalbitzer. Sejrssikker havde han regnet med at føre hende hjem som sin brud. Da ramtes han aldeles uventet af det slag, at hun, da det kom til stykket, foretrak en anden mand, den svenske læge, der havde plejet hende i den svære tid efter flugten fra hendes første ægtefælle. Med en diplomati, der ellers ikke var Holger Drachmanns stærke side, under-

rettede han først sin stedmoder om sin forelskelse (H. Bentzon 162-164), for at hun kunde præparere den gamle professor. Han nævnte dog ikke navnet på den udkårne, men omtalte hende blot som „en Person, der er mig kær og dyrebar, som I sandsynligvis – det kan næppe foreløbig være andet – ere stærkt indtagne imod, men som I ad Aare ville lære at kende, og som I da ville indrømme en Plads iblandt Eder i Erkendelse af, *hvem* det var, der til syvende og sidst havde den *bedste* og den *varigste* Indflydelse paa min Vikingenatur, der, som alle Vikingenaturer, kun kan paavirkes igennem *Personer*, aldrig gennem abstrakte Theorier og Ideer“ (163).

12.

København, d. 27de Januar 1878.⁴⁷⁾

Kære Holger!

Asbjørn⁴⁸⁾ siger, at jeg er blind for alt, hvad der foregaar omkring mig, og jeg kan for saa vidt give ham Ret, som jeg erkjender at mangle to Egenskaber, der i Almindelighed gjøre Folk skarpsynede, nemlig Nysgjerrighed og Interesse for Bygladder. Dit Brev til Clara var mig derfor uforstaaelig og, oprigtig talt, forstaaer jeg det ikke endnu trods de „Afsløringer“, jeg lidt efter lidt har modtaget, udelukkende fra Clara, da jeg med Forsæt ikke har villet henvende mig til nogen Anden. Det er da nærmest i denne Anledning jeg skriver Dig til for at bede Dig om, førend Du tager nogen afgjørende Beslutning i en Sag, der rimeligvis vil faa den største Betydning for Dit hele fremtidige Liv, at betro Din faderlige Ven, om hvis Diskretion Du vist ikke kan nære nogen Tvivl, en aaben og uforbeholden Udtalelse saaledes som den kan finde Sted mellem Mand og Mand og to trofaste og oprigtige Venner. Jeg skal love at besvare Din Udtalelse lige saa uforbeholden, lige saa oprigtig og lige saa fri for forud fattede Meninger, som Du vil kunne vente af en fordomsfri, gammel Ven med en Livserfaring og en Livshistorie, der har givet ham Skrammer og efterladt Ar, som Aarene vel have dækket, men ingenlunde udslettet. Du har i Dit bevægede Liv allerede en Gang lidt Skibbrud paa Ægtestandens Skær; jeg ønskede saa gjerne, at det næste Forsøg maatte kunne føre Dig i en sikker Havn. Du har engang udtalt, at de Begivenheder en Digter skildrer, ikke ere rene Fostre af hans Fantasi, men i Reglen have en real Baggrund af noget Oplevet, og det maa ganske vist forholde sig saaledes, naar Digtet ikke skal blive noget Fantasteri; jeg har bragt denne Yttring i Forbindelse med Dit Digt „Tannhäuser“⁴⁹⁾, og deraf igjen udledet en Situation, hvori Du for Øjeblikket er hildet; Dit næste Brev vil muligen give mig Oplysning

om min Slutning er rigtig. I Dit Fødeland er Du nu „Dagens“ Helt; der gaar ingen Dag, uden at jeg jo modtager Lykønskninger i Anledning af Dine senere Skrifter og af hvad man i Fremtiden venter sig af Dig. Du har Aladdins Lampe i Din Haand og behøver kun at gnide for at faa Dine Ønsker opfyldte. Nu er kun det store Spørgsmaal, hvad skal man ønske. Rigdom kan Du faa (jeg tør paastaa, at den rigeste Gros-serer- eller Bankier-Datter giver Dig ikke Kurven); foruden den Anseelse Du har erhvervet Dig selv, vil det ydre Paahæng af Titeler og Ordener i Fremtiden følge; Kærlighed hos det smukke Kjøen er en Digter, der oven i Kjøbet har saa megen Personlighed, som Du, altid sikker paa; og saa gives der jo ikke mere at ønske i denne Verden. Ganske sikkert er der intet mere at ønske, men der er Noget jeg sætter over alle disse Ønsker, et Noget, hvis Værd man først rettelig lærer at vurdere, naar man har tilsat det, og det er min *Frihed*. Betænk Dig længe og betænk Dig to Gange, førend Du anden Gang træffer Dit Valg, saa Meget kan jeg udtale uden at have mere Kundskab om „Situationen“, end hvad man erfarer af et „on dit“.

Jeg har en lille Bøn at bringe Dig fra Din stakkels Onkel Emil⁵⁰). Han er bleven Fotograf, og hvad jeg har sét af ham i denne Egenskab, er meget respektabelt. Han beder om at maatte fotografere det Billede, vi har af Dig, i forstørret Maalestok og udstille det i sit Skab, og tror derved at kunne faa Del i Din Aladdins Lampe. Førend han udstiller det, vil han vise mig det, og kun naar jeg finder det godt, vil han benytte Din Tilladelse, dersom Du vil give ham den.

Hegel er da i den syvende Himmel, rimeligvis af Glæde over at have Udsigt til det syvende Oplag af „Derovre fra Grændsen“.

Kærligst Hilsen fra os Alle.

Din hengivne Fader.

Efter at have modtaget denne direkte opfordring til at udtale sig klart tilskrev H. D. 6.2.1878 fra sit opholdssted i Bretagne faderen en lang og åbenhjertig redegørelse for sin kærlighedsoplevelses hidtidige forløb (H. Bentzon 165 ff.). Faderens brev – siger han deri – „var et saadant som den ene Mand skriver til den anden, og desforuden et Brev, som enhver Søn kan være tilfreds med at modtage fra sin Fader“. Han kalder den gamle „min faderlige Ven“ og erklærer, at han regner med, „at *Din* Haand, kære Fader, i Nødtilfælde vil være vendt *for* mig snarere end *imod* mig“. Faderens svar herpå foreligger ikke. Da indtraf i begyndelsen af juli 1878 fra Lund uventet et brev fra Holger, som nok var egnet til at undre og smerte hjemmet i Bredgade 56 (H. Bentzon 177 ff.). Det er fyldt med de bitreste og urimeligste anklager imod hans familie, som

han påstår har svigtet ham i hans vanskelige situation. Oprevet af de mange sindsbevægelser, han havde været udsat for, opkaster han heri spørgsmålet: har jeg nogen familie? og bebrejder sine nærmeste, at de kun har vedkendt sig ham, når han gjorde dem ære – siden har de vendt sig fra ham: „et træt, verdenserfarent og verdenskoldt Brev“ har han ganske vist modtaget fra sin fader, men ellers: „Du og I har i Ordets egenligste Forstand ladet mig sejle min egen Sø. Nuvel, Søen har været mig en god Ven, og vil vedblive at være det. Den har idetmindste forskellige Temperaturer; den er ikke altid under Frysepunktet“, og brevet er – uden hilsener – blot undertegnet „Din Søn Holger Drachmann“.

Følgende brev er familieoverhovedets svar på den hjerteløse epistel.

13.

København, d. 11te Juli 1878.

Kære Holger!

Det har bedrovet mig meget at læse Dit Brev, og skulde jeg følge det første Indtryk, jeg har faaet deraf, da vilde Du intet *skriftligt* Svar have faaet; ikke fordi det intet Svar fortjente, men fordi dets Indhold er af den Beskaffenhed, at et skriftligt Svar umuligt kunde blive udtømmende, naar man ikke vilde sætte sig til at skrive en hel Bog, og fordi jeg mange Gange har gjort den Erfaring, at nære Slægtninge og gode Venner, naar de attraa en fredelig Udjævning af opstaaende Meningsuligheder, som jeg antager de altid bør stræbe hen til, snarere udvide end udjevne Kloften ved en skriftlig Behandling. Naar jeg, trods denne Udtalelse, alligevel har besluttet mig til at skrive, er det dels fordi jeg var overbevist om, at Taushed fra min Side vilde blive opfattet af Dig som en Fornærmelse eller under alle Omstændigheder som en ufortjent Hensynsløshed af en Fader overfor sin Søn, og dels fordi jeg agter at fatte mig i yderste Korthed og lade alle egenlige Kontroverspunkter ligge indtil vi engang, før eller senere, i Ro og Fred kunne faa Lejlighed til at drøfte dem Ansigt til Ansigt.

Jeg betvivler meget, at Nogensomhelst af dem, Du kalder Dine Venner, have taget saa megen Del i det, der er hændet Dig i det sidste halve Aar og er bleven saa smertelig berørt deraf, som Din gamle Fader og jeg bør tilføje, ikke faa af Dine nærmeste Paarørende. Jeg kan jo kun nærmest svare for mig selv og forsikkre, at ingensomhelst ydre Paavirkning og ingensomhelst Bagtanke, men ene og alene Hensynet til, hvad jeg har forment at kunne gavne eller at kunne skade Dig, har været min Rettesnor i Bedømmelsen af, hvad der er foregaaet. Skét er skét og staar ikke til at ændre; men Et forbeholder jeg mig som min uafviselige Ret, og det er min egen inderste Overbevisnings Stemme om, hvad der er

Ret og Uret, klogt og uklogt, at lade den komme til Orde eller at tie. Jeg har i mit tidligere Svar paa Dit Brev udtalt mig, saa koldt, saa ædrueligt, saa objektivt som om det ikke angik min Søn, men en hvilken som helst Anden og troede, som jeg tror endnu, at Du forlangte Grunde og ikke Lamentationer og faderlige Formaninger; efter den Tid har jeg tiet; thi jeg har intet Yderligere havt at sige, under alle Omstændigheder Intet, der kunde være Dig behageligt.

Din „Familie“, jeg tager dette Ord i den snevreste Betydning, kender Du ikke og har i mange Aar ikke havt Lejlighed til at kende den, naar jeg maaske undtager en fjorten Dag's Tid efter Din Hjemkomst fra Italien, og det skulde gjøre mig meget ondt, om dette korte Bekjendskab skulde have dikteret Dig den strænge Dom, Du fælder om den. Jeg vil haabe og ønske, at der maa komme en Tid, da der gives os Lejlighed til paa nærmere Hold end hidtil at lære hinanden at kende, og vil foreslaa, at vi saa længe opsætter vor Dom.

Jeg har nu kun at bringe Dig mit kærligste Farvel og mine kærligste og bedste Ønsker for Din Fremtid; gid Din Tillid til Dig selv og Dine Forhaabninger om Fremtiden aldrig maa svigte; Ingen skal glæde sig mere til Din Fremgang og Din Lykke og Ingen tage mere Del i, hvad der muligen vil møde Dig af Modgang og Sorg end

Din altid hengivne
Fader.

Der er nu en pause i brevvekslingen på henimod fire år. Ved giftermålet med Pollys søster Emmy Culmsee kom Holger Drachmanns liv for nogle år ind i et roligere leje, og forholdet til forældrehjemmet blev det gamle, om end ikke varme, så dog heller ikke fjendtlige, som hans sidste brev kunde lade formode. Emmy blev venligt modtaget, og brylluppet var hele familien med til at fejre. Urolig som digteren var, flyttede han i de kommende år fra sted til sted. På den tid, hvorfra det flg. brev skriver sig, havde han lige med sin lille familie, der nu var blevet forøget med to drenge, lejet sig en fordringsfuld og uøkonomisk bolig i „Palæet“ i Roskilde, hvorfra han 3.1.1883 sendte sin fader en nytårshilsen, hvis kernepunkt var de ord: „Gid jeg stadig maa bruge mine Evner saaledes, at Du indtil det sidste maa have Glæde af deres Anvendelse“ (H. Bentzon 226).

14.

København, d. 8 Jan. 1881 [c: 1882].

Kære Holger!

Tak for dit Nytaarsbrev og de deri indeholdte gode Ønsker, som af ganske Hjerte remitteres med Anvendelse paa Dig og Dine. Jeg har selv raadet Emmy til at tage Panum⁵¹⁾ som „fast“, da jeg selv begynder at blive noget „løs“, navnlig hvad Trappestigning angaar. I det Hele taget raader jeg enhver Familie med smaa Børn til at tage en yngre Læge, som man ikke af noget Hensyn til Alder, Bekvemmelighed, Skrøbelighed o.s.v. behøver at skaane. Jeg har altid paalagt Moderen aldrig at undlade at raadspørge Lægen om endog i hendes Øjne et ubetydeligt Sygdomstilfælde hos Børnene; heller ti Gange forgjæves end en Gang forsilde. Panum er ikke Videnskabsmand, men en dygtig, besindig praktisk Læge med rigtig god sund Sands, udstyret med en rig praktisk Hospitals-Uddannelse. Ammesorgen i dit Hjem haaber jeg nu skulde være afsluttet med den nye Amme, som syntes at være i Besiddelse af de nødvendige Amme-Kvalifikationer.⁵²⁾

Jeg har ikke mundtlig udtalt mig for Dig om „Svend Trøst“⁵³⁾. Det er gaaet mig som flere Andre jeg har talt med, deriblandt Pingel; vi have gjennebladet den, læst lidt hist og lidt her og have faaet et meget blandet Indtryk, som det gjerne gaar, naar man lader sig nøje med Overfladen af en Sag. Jeg ærgrede mig over, at Nogen i den Grad vilde imitere din Digtning, at det næsten forekom mig som Plagiat, og udtalte mig til mine Nærmeste i denne Retning. Jeg har naturligvis senere gjenne læst dit Arbejde og glædet mig over de mange Skjønheder deri, den næsten ufattelige Lethed hvormed Du faar Sproget til at føje og forme sig som det smidigste Metal under en fuldendt Kunstners Haand, og saa bærende det tydeligt skrevne Fanemærke: Fremskridt og Humanisme, eller, om Du vil, kun det ene af disse Navne; thi jeg tror, at hvilken af disse to Benævnelser man bruger, vil de ses at falde sammen og udgjøre Et og det Samme.

Det har glædet mig meget at erfare, at Du har taget alvorlig fat paa den Digtning, som vel danner Højdepunktet af den Kunst, Du har viet dig til.⁵⁴⁾ Opgaven, tror jeg, er i vor Gjørings- og Overgangstid og under vore hjemlige højst mærkelige Forhold overordentlig vanskelig, og bliver maaske sværere for Dig, der i Forvejen møder med et Navn, hvortil der stilles større Fordringer, end til de fleste andre.

Jeg vil ønske Dig tilstrækkelig Otium til dit Arbejde, Fritagelse for det daglige Smaaavrovl, der ødelægger baade Arbejdslyst og Arbejdskraft, og at den aandelige Løftelse, som gjør Arbejdet til en Glædessag og fylder

os med en Selvtilfredshed, som kun det vellykkede Arbejde kan give, bestandig maa ledsage Dig under din Gjærning.

Asbjørn har det godt, er tilfreds med sit Ophold,⁵⁵⁾ arbejder strængt, skriver til os hver Uge og har en Hilsen til Dig i ethvert af hans Breve til Hjemmet. Vi sender ham stadig dine saavel som andre Forfatteres ny udkomne betydeligere Arbejder til Gjennemlæsning.

Herhjemme har vi det allesammen godt og sender Dig de kærligste Hilsener og vore bedste Ønsker for Dig og Dine i det nye Aar.

Din hengivne
Fader.

15. København d. 4de Januar 1883.

Kære Holger!

Tak for Din kærilige Nyaarshilsen,⁵⁶⁾ som jeg ikke tror at kunne besvare bedre, end at slutte mig til Din Udtalelse og ønske Du maa opleve med samme Tilfredshed og Glæde at sé paa Dit Afkom, som jeg paa mit.

„Jahre kommen und vergehn,
In dem Webstuhl läuft geschäftig
Schnurrend hin und her die Spuhle:
Was er webt das weiss kein Weber.“⁵⁷⁾

Det sidste er jo utvivlsomt sandt; men naar Traad og Islet ere forsvarlige og der arbejdes med Ihærdighed, saa faar man dog altid et holdbart Stykke Tøj ud af Væven.

Moder og Martha⁵⁸⁾ takke Dig og Emmy hjertelig for den „dejlige“ Dag, de tilbragte hos Eder; jeg selv maa i høj Grad beklage at have været ude af Stænd til at faa den Del af „Dejligheden“, der var tiltænkt mig. Dersom Du og Emmy en Gang en Søndag vil have mig, saa skriver jeg om Lørdagen, og faar jeg intet Svar, saa kommer jeg. Emmy véd, at mine kulinariske Fordringer ikke ere store: en Tallerken kogt Mælk med lidt Brød og en lille Cotelet ere Livretter.

Kærligst Hilsen og vore bedste Ønsker for Dig og Dine i det nye Aar.

Din hengivne
Fader.

16. København, d. 19. April 1883.⁵⁹⁾

Kære Holger og Emmy!

I denne, paa Adresser saa rige Tid,⁶⁰⁾ føle vi undertegnede en uimodstaaelig Trang til at tilstille Eder en Takadresse, for paa en værdig

Maade at tolke vore Følelser og vor Taknemlighed for at have tilbragt en af lutter Glæde og aandeligt og legemligt Velbefindende fyldt Dag i Eders hyggelige og skønne Hjem, og i en Kreds af udvalgte Gjæster.⁶¹⁾ Lad os strax og uden Omsvøb sige det, at vi alle ere enige om, at en glædere og paa Nydelser rigere Dag have vi ikke oplevet, og at denne Dags Indhold i lang lang Tid vil være et rigt Emne for vor Tanke og vor Samtale. Der blander sig i vor Glæde og vor Erindring om denne Festdag ikke den mindste Sky, der kunde kaste en Skygge paa al dens rige Lys og Livsnydelse, og vi have alle idag en Følelse af at have været, lad mig sige – i den syvende Himmel.

Eders altid hengivne

A. G. Drachmann. Clara. Harriet. Martha. Asbjørn.

Baggrunden for det følgende brev er det skisma, der var indtrådt mellem H. D. og den Brandes'ske kreds. Længe havde han betragtet Edv. Brandes som den egentlige arvefjende, den nye skoles onde ånd, men mellem Georg Brandes og Drachmann bestod der trods alle meningsforskelle endnu et venskabeligt forhold. Da den letbevægelige digter under sit besøg på Aulestad sommeren 1882 i anledning af Bjørnsøns 25-års digterjubilæum havde ladet sig henrive til nogle sårende udtalelser om det „jødisk-franske“ element i den nyere danske litteratur, senere uddybet i rejsebogen „Skyggebilleder“ (1883), kom det til et både privat og offentligt opgør imellem ham og Georg Brandes, som endte med et foreløbigt brud, der først lægedes i 1892 ved A. G. Drachmanns begravelse, hvor Georg Brandes viste sit forsonlige sindelag ved at indfinde sig. Kort efter, i begyndelsen af 1884, forlod H. D. med sin familie Danmark og levede et par år i udlændighed, først i Nizza, derefter i det østrigske Tarvis. Den gamle læges bekymring over sønnens isolerede stilling kommer smukt til udtryk i de følgende breve.

17.

Kbhvn. d. 20.de 3.d. 84.

Kære Holger!

Et Spørgsmaal, som i længere Tid har ligget mig paa Sindet, og som efter Gennemlæsningen af Dit sidste Brev til Hegel,⁶²⁾ atter har paa-trængt sig mig, er den nærmeste Anledning til nærværende Epistel.

Af Dine senere Arbejder, af Din Dagbladsartikel⁶³⁾ og af gentagne Udtalelser til mig og andre, fremgaar det jo klart, at Du har faaet et andet Syn paa Din Digtervirksomhed og paa den moderne æstetiske Literatur, end Du har havt tilforn. Dommen og Meningerne om dette

„Omslag“ ere naturligvis højst forskellige, hvorom Du er bleven tilstrækkelig underrettet baade i Skrift og Tale. For mig staar det imidlertid endnu uklart, hvori det egentlige „Brud“ bestaar, hvor dybt det gaar, hvad Udstrækning det har og hvor Grænsen skal sættes. Og det er dette eller om Du vil disse Spørgsmaal, der har sysselsat mit Sind og min Tanke, og som i en bestemt Anledning, hvorom nærmere senere, har antaget en akut Karakter.

Vi havde tidligere her hjemme gennemgaaende en romantisk æstetisk Literatur, og den Forandring, der er foregaaet, bestaar i, at Realismen, ogsaa i Æstetiken, har gjort sin Ret gældende. Jeg siger „ogsaa“, fordi saavel Medicinen som Filosofien havde lyst Realismen i Kuld og Køn længe førend den blev indført i Æstetiken. Jeg betragter dette som et Fremskridt og tror, at intet Digtværk vil have Fremtiden for sig uden at være bygget paa realistisk Grund.

For ikke at blive misforstaaet, skal jeg nærmere forklare, hvad jeg forstaar ved dette Udtryk.

Det Materiale, som Digtningen benytter til Undergrund for sit Arbejde, maa have Virkelighedens Præg og Vederhæftighed, maa være tilgængeligt gennem Studium, Erfaring og Iagttagelse af Virkelighedslivet, som det lever og rører sig i Naturen og Menneskelivet. Kunstens Præg faar det ved at forskønnes gennem Sprog og Stil og ved at blive beaandet af den Kunstens Genius, som Digteren er begavet med.

Dette er i al Korthed min Lægmands Anskuelse om Realismens Betydning i Æstetiken, og jeg har ikke kunnet sé, at Du er afvegen herfra i Dine senere Arbejder.

Men hvori bestaar da Bruddet?

Det er en gammel Erfarings Sætning, at naar noget Nyt, især naar det har Livskraft i sig, og griber Forstand eller Følelse, at det da hos enkelte, enten Entusiaster eller Middelmaadigheder, gribes med Begærlighed, drives ud til Yderligheder og der igennem forvanskes og vanskabes, hvilket da ogsaa i fuldt Maal har bekræftet sig paa det her berørte Omraade.

Dersom jeg nu har forstaaet Dig rigtig, saa er det denne Overdrivelse og disse Udskejelser, Du vil sætte en Dæmning imod og bekæmpe i den danske æstetiske Literatur; og heri kan jeg kun give Dig Medhold. At mange af Dine Venner og endnu flere af Dine Uvenner have tydet „Bruddet“ anderledes og givet det en langt videre Rækkeevne, lige til Pietisme og Reaktion, kan jeg med Bestemthed udtale.

Det vilde glæde mig meget at modtage en aaben Udtalelse om Dit Standpunkt, en bestemt Tilkendegivelse om, hvor Du sætter Grænsen for Din Opposition og hvilket Maal Du efterstræber i Dine fremtidige

Arbejder. Hvilken Form Du vil give denne Udtalelse, om privat eller offentlig, maa naturligvis bestemmes af Dig; men jeg tror Du vilde tjene baade Dig selv og Dine Venner med en saadan Redegørelse. Jeg omtalte, at Spørgsmaalet hos mig havde antaget en akut Karakter, og Anledningen dertil er følgende:

Erna og Niels Juel⁶⁴⁾ havde i Anledning af E.s Fødselsdag indbudt et stort Aftenselskab: Familien in pleno, Koryfæerne for det literære Venstre og en hel Del Mellemstørrelser saavel mandlige som kvindelige; i det Hele et meget godt sammensat Selskab, hvis Formaal var at more sig. Erna og Niels Juel havde indtrængende anmodet mig om at udbringe en Skaal for Georg Brandes (Broderen var ikke tilstede), som jeg dog vægrede mig ved at paatage mig. Efter at N. J. ved Bordet havde udbragt en Skaal for mig i Anledning af vor nær forestaaende Flytning til Fredensborg,⁶⁵⁾ bad han mig atter indtrængende om at udbringe Skaalen for G. B.: Ved at overveje Sagen og ved at sige mig selv, at enten maatte jeg gjøre det eller N. J., kom jeg til den Slutning, at om jeg ikke kunde gjøre det bedre end N. J., vilde jeg dog, det tiltroede jeg mig, kunne undgaa Taktløshed og forebygge, at det personlige Mellemværende mellem Dig og G. B. blev fuldstændig udelukket. Jeg udtalte mig om Realismens Betydning i Æstetiken saaledes, som jeg allerede har anført ovenfor og fuldstændig objektivt; jeg udtalte om G. B., at han havde Fortjenesten af at have paavist dens Betydning her hjemme, og at han som æstetisk Kritiker og lyst og klart Hoved maatte betragtes som en af de første i Rækken.

I sin Tak kunde han ikke modstaa Fristelsen, men maatte ind paa Ostende-Brügge og Ostende-Nizza,⁶⁶⁾ men gjorde det paa en humoristisk og godmodig Maade, og endte med at udtale Haabet om, at Brudtet mellem ham og Dig ikke vilde være ulægeligt.

Der har været høj Søgang i Bredgade efter denne Episode, og mit gamle syndige Hoved er ikke gaaet Ram forbi; ikke paa Grund af Indholdet af min Tale, som Alle have billiget, men fordi jeg, som der siges, lod mig overtale til at holde den.

Søen har nu lagt sig, Bygen er trukket over, men jeg er kommen til at tænke nærmere over Spørgsmaalet og Tvistepunktet end tilforn, og hermed forelægges det til behagelig Overvejelse og eventuel Besvarelse.⁶⁷⁾

Vi have, i den lange Tid I har været bortrejste, saa godt som været uvidende om, hvorledes I har det; det skulde næsten synes, som I antog, at vi nærrede kun liden eller ingen Interesse for Eder; og Sandheden er dog, at vi omtrent daglig omtale Eder, og, hvad mig selv angaar, især

har længtes efter at erfare, hvorledes Emmy har det, og hvorledes det er gaaet med hendes Mavekatarrh og øvrige Ulemper.

Kærligst Hilsen til Eder Alle fra Huset i Bredgade og særlig fra

Din hengivne
Fader.

18. Vexebogaard – Fredensborg d. 3/7 84.⁶⁸⁾

Kære Holger!

Her sidde vi da, paa Fredensborg, paa det Sted, hvor jeg i mange Aar har drømt mig hen at tilbringe mit Livs Aften. Vi har nu været her i tre Maaneder, og tænker jeg paa nogensinde at skulle vende tilbage til Kbhvn. paa længere Tid end et kort Besøg, da knyttes til denne Tanke Følelsen af Straf. Jeg har jo første Gang i mit Liv oplevet at sé Foraarets Gennembrud til Sommer i Guds fri Natur, og egentlig ogsaa første Gang i mit lange Liv følt mig som fri og uafhængig Mand. Jeg har mange Gange Fornemmelsen af, at det umuligt kan vedblive, og ikke sjældent fristes jeg som Jeppe til at føle efter min hule Tand og spørge mig selv, om jeg ogsaa virkelig er Jeppe.

Saaledes har jeg det og jeg tror, at baade Clara og Børnene, om vel ikke i samme Grad, føle sig vel tilfredse med den skete Forandring. Vi have en rummelig og hyggelig, smukt beliggende Bolig, en stor, skyggefuld Have og al fornøden Udenomsbekvemmelighed for en aarlig Leje af 400 Kr. (Taarnhøj⁶⁹⁾ koster nu 1500 Kr. for Sommeren). Jeg antager Valborg⁷⁰⁾, som vel er Eders flittigste Korrespondent, og som har besøgt os, har givet en detailleret Beskrivelse over Lejligheden, som hun var meget indtaget i.

Asbjørn har været oppe til den ny indførte filologiske Embedsexamen, og det gik ham jo, som jeg ventede, meget godt. Som Kvotient har Udmærkelse $7\frac{3}{6}$ og han opnaaede $7\frac{2}{6}$. Han var den eneste af 3, der var oppe, som bestod. Han er nu paa en Fodtour med en Kammerat paa Jyllands Hede. I Familien er intet Nyt forefaldet; dog maa jeg berette, at Erna har været i Berlin og Stockholm for at studere Gymnastik. Da hendes Pigeskole ikke giver noget videre Udbytte, vil hun oprette et gymnastisk Institut for Pigebørn og unge Piger, og har med sin sædvanlige Begejstring og Foretagelsesaand kastet sig over dette Æmne. N. J. fordrer jo, at Konen skal yde sin Andel til Husholdet.

Hegel har vel meddelt Dig, at gamle Munch⁷¹⁾ er død. Han var bleven mere og mere affældig og Misanthrop og kunde slet ikke finde sig tilrette i den nyere Tids Aand eller i den Miskendelse han troede at

finde i enhver Ros, der ydedes en yngre Digter. I æstetisk Henseende er der kun det Nye, som allerede er gammelt, at Benzons Stykke „En Skandale“⁷²⁾ gjorde megen Lykke.

I politisk Henseende er her skét, jeg kan uden Overdrivelse sige, en Omvæltning. Det halve Kbhvn: omtr. 14000 Vælgere, stemte mod Estrup; Herman Trier⁷³⁾ sejrede mod Rimestad⁷⁴⁾, Socialisten, Skræder Holm⁷⁵⁾, mod Goos⁷⁶⁾, en anden Socialist Hørdum⁷⁷⁾ mod Kpt. Paulsen⁷⁸⁾ og Christoffer Hage⁷⁹⁾, som var forkastet af Højre, blev genvalgt mod Kpt. Gjødesen⁸⁰⁾. Pingel⁸¹⁾ blev valgt i Aarhus mod Godsejer Ingerslev⁸²⁾ og Nyholm⁸³⁾ blev valgt paa Fredriksberg. Om Ministeriet efter dette totale Nederlag endnu vil kunne holde sig, forekommer mig mere end tvivlsomt. Men værre er det jo gaaet i Norge, hvor baade Konge og Regering, efter den voldsomste officielle Modstand og offentlig udtalte Erklæringer (og Trusler) har lidt den mest eklatante Ydmygelse ved at maatte bøje sig for Oppositionen, tage sine egne Bestemmelser tilbage og overgive sig paa Naade eller Unaade til dens bittreste Modstander Sverdrup.⁸⁴⁾ Jeg har ikke taget i Betænkning at give Dig denne lille Mundfuld Politik, da danske Blade i Tarvis antager jeg ere aves raræ⁸⁵⁾.

Hvad Dig selv og Dine udtalte Anskuelser⁸⁶⁾ angaar, kan jeg, som i en vis Forstand er Udenforstaaende og Lægmand, vanskelig sætte mig fuldstændig ind i Situationen. Men der er dog to Punkter i Dine Udtalelser jeg vil berøre, og beder Dig at modtage og opfatte, hvad jeg har at sige herom, i samme Aand, som de ere nedskrevne.

Det første Punkt er det pekuniære Spørgsmaal. Du vil ikke forundre Dig over min Betænelighed ved den betydelige Gjæld, Du maa have stiftet, for at have kunnet udrede de betydelige Beløb, som Dine Rejser med og uden Familie have andraget, naar jeg siger Dig, at jeg i mit lange Liv og med mine i mange Aar meget smaa Indtægter, kun en eneste Gang har havt en Gjæld af 500 Rdlr., der blev mig paatvungen, og som lod mig have hverken Rist eller Ro, førend jeg fik den afbetalt. Min Rædsel for Gjæld stod i det nøjeste Forhold til min Uafhængighedsfølelse, Pligten for Omsorgen for min Familie og Frygten for at efterlade den uden Subsistensmidler. Det andet Punkt angaar Din Udtalelse om Nødvendigheden for den nationale Digter at leve paa Afstand fra den Nation han tilhører, og som man føler sig kaldet til at paavirke forædlende, vejvisende og opadstræbende. Jeg deler ikke denne Anskuelse; jeg tror tvært imod at den nationale Digter skal opammes ved sin Moders (sit Fødelands) Bryst, skal lytte til hendes Hjerteslag, føle med hendes Nerver og opfatte Indtrykkene med hendes Sandser, kort sagt

kende og studere hende ud og ind, som Lægen søger at lære sin Patient at kende, førend han begynder paa Helbredelsen. Det er bekendt, at en Nation udvikler sig langsomt, men hvad jeg tror, der er mindre bekendt eller under alle Omstændigheder lagt mindre Vægt paa er, at denne Udvikling foregaar stødvis og da ikke sjældent i kort Tid. Falder en saadan Gjennembrudstid netop i en Periode, hvor Digteren er fraværende, vil han efter en given Tid, fx. et Par Aars Forløb, naar han vender hjem, staa fremmed for det Folk, han bildte sig ind at kende baade ud og ind. Jeg vil her anføre Aarene 1848-50 og jeg vil sige, at Aaret 1884 for mig har været en lige saa stor Overraskelse.

Og hvad er det da jeg har oplevet? Jeg har paa Grundlovsdagen sét 15000 Arbejdere Ansigt til Ansigt i Række og Geled med Faner og klingende Spil drage gennem Byen som et kongeligt Optog, gennem uendelige Rækker af Tilskuere paa Fortoge og i Husene fra Stue-Etagen til Kvisten, og jeg har paa deres Ansigter læst, at de *vil* noget. Føj hertil, at en lignende Procession af Kbhvns. Middelstand bevægede sig fra Frihedsstøtten til Fredriksberg. Men hvad der mere end alt andet har overrasket mig, er Bevægelsen i Anledning af Valgene og paa selve Valgdagen. Siden 1848 har der ikke været et saadant Liv i det danske Folk. Havde Du kunnet tænke Dig, at Tusinder af Haandværkere og Arbejdere af alle Fag og Gradationer, og hvoraf en meget stor Del hørte til Social-Demokratiet, med fuldstændig Ro og næsten lydlost har staaet og hørt paa Modkandidaten, Goos' Tale, efter at Politiet faa Dage i Forvejen havde maattet eskortere ham hjem, forfulgt af store Skarer, der havde havt den største Lyst til at give ham følelige Beviser paa deres Velvillie. – Det kan naturligvis ikke være min Mening, at Digteren altid skulde blive hjemme, men hans Hjem skal være hans Fødeland (hvad Du iøvrigt anfører om ikke at blive Partidigter indrømmer jeg fuldstændig Rigtigheden af), og naar han forlader det, er det for at forfriske sin Aand, for at berige sin Fantasi og skærpe sit Blik for de Ejendommeligheder, der udgjøre Særkendet for det Folk, han tilhører; men dertil, forekommer det mig, behøves ikke nogen aarelang Fraværelse. Jeg beder Dig erindre, at hvad jeg har sagt, er Lægmands Tale, men udgaaet af Lægmands uhildede Syn. –

Fra igaar til idag har vi havt Besøg af Dr. Pingel⁸⁷), fra hvem Du i den nærmeste Fremtid vil faa Brev. Siden Valgsejren er han levet op paany og er fuld af Haab og Virkelyst. Jeg kan ikke sige Dig, hvor megen Glæde vi alle have følt ved denne Begivenhed, som jo i flere Henseender stiller hans Fremtids Horoskop langt gunstigere, end man kunde have ventet.

Mit Brev er bleven noget aforistisk, og er først sluttet idag *d. 7de*; i Mellemtiden ligger en kritisk Anmeldelse af et orthopædisk Skrift⁸⁸⁾ og to Københavnsrejser. – Har Emmy helt holdt op at skrive? Clara har meget længtes efter at faa lidt omstændeligt at sé fra hendes Haand. Vil Du bringe hende de kærligste Hilsener fra os Alle, og selv være kærligst hilset fra gamle og unge.

Din hengivne
Fader.

19.

Fredensborg d. 22/9 1884.⁸⁹⁾

Kære Holger!

Til Lykke med den lille nyfødte⁹⁰⁾, og vore bedste Ønsker for Moderen. Efter at Antiseptiken er bleven indført ogsaa ved Fødselshjælpen er Faren for Moderen bleven i høj Grad formindsket, og jeg haaber derfor snart at modtage et Par Linier (mere behøves jo ikke), med Meddelelsen om, at det er vel overstaet. Tak for den nye Bog⁹¹⁾, som „de andre“ ere ifærd med at læse; de tilegne sig naturligvis altid Prioriteten. Din Sang ved Kommunens Kongres-Middag⁹²⁾ gjorde megen Lykke; Højesteretsadvokat Liebe⁹³⁾ i egen høje Person bad mig om at bringe Dig hans personlige Tak for den smukke og „tankerige“ Sang. Jeg var ikke selv tilstede ved Kommunemiddagen; jeg kunde ikke holde al den uafbrudte Sviren ud, og gav min Billet til en ældre Kollega, der ikke var bleven indbudt, og som jeg derved forskaffede en stor Glæde. Kongressen har vi skilt os udmærket godt ved, og ikke havt andet end Ære og Glæde af. Igaar var en stor Del af Kbhvn.s Læger samlede til en Festmiddag for Panum⁹⁴⁾ (Præsidenten) og Lange⁹⁵⁾ (Generalsekretæren), de to, der har trukken den største Del af Læsset. Som sædvanlig, naar Læger ere samlede til Fest, morede vi os udmærket godt, og da Festen trak længe ud, maatte jeg overnatte i Byen. Jeg har i denne Tid haft en alvorlig Polemik i „Ugeskr. f. Læger“⁹⁶⁾ med en oplæst, storsnudet Jøde, hvis Skrift jeg efter Opfordring kritisk anmeldte. Da det dog maa-ske til en lille Afvexling kan interessere Dig at sé, hvorledes en medicinsk Polemik føres, sender jeg Dig mit sidste Indlæg (selve Kritiken kan ikke have nogen Interesse for Dig). Du vil, antager jeg, deraf faa Indtrykket, at Din gamle Papa endnu er istand til at kunne bide fra sig. Asbjørn er nu emanciperet og fungerer i Kbhvn. for egen Regning og Risiko. Han er i Pensionat hos Oberstinde Fibiger⁹⁷⁾, og har det i alle Maader godt. Med os andre er ingen Forandring foregaaet. Vi sende alle vore kærligste Hilsener til Dig, Emmy og Børnene.

Din hengivne
Fader.

20.

Fredensborg d. 27de 11. 1884.

Kære Holger!

Tak for dit Brev og for alle dine gode Ønsker i Anledning af mine 74.⁹⁸⁾ Børn og Svigerbørn vare alle forsamlede hos os om Søndagen, og vi savnede kun Dig og Emmy. Jeg kan ikke faa i mit gamle Hoved Nødvendigheden af dit frivillige Exil, som jeg da ogsaa haaber maa være definitivt tilende, naar Du vel senest til Foraaret atter vender hjem.⁹⁹⁾ Jeg kan ikke noksom paaskønne at have faaet mit mangeaarige Ønske, at kunne tilbringe de sidste Dage af mit Liv i Ro og Fred paa Landet i en smuk og skovrig Egn, opfyldt. Og jeg kan ikke sige Dig, hvor her er skønt, baade Sommer og Vinter. Overgangen fra Vinter til Foraar, fra Sommer til Efteraar og Vinter har jeg for første Gang i mit lange Liv havt Lejlighed til at opleve i den frie Natur og i alle dens dejlige Afskygninger. Og nu Vinteren, som jeg altid, som hjemmefødt København, har havt nogen Ængstlighed for at tilbringe paa Landet, hvor er den dog smuk! Den er indtraadt usædvanlig tidlig og stræng iaar med megen Sne. Jeg sidder her og skriver, lunt og godt, med Udsigt til det herligste, solbeskinnede Vinterlandskab, og hvad der morer mig og os alle, er den Mængde Smaafugle, som hver Dag samles om Huset for at minde os om, at de ikke have samlet ilade og dog skulle leve. Jeg véd ikke, om Du fra din Barndom endnu erindrer Vexebogaard. Den ligger paa en lille Bakkekam omgivet af en lille Lund af Naale- og Løvtræer med en stor og skyggefuld Have mod Syd, til hvilken Side vore fire rummelige og høje Værelser vender, altsaa med Sol fra Morgen til Aften, naar Solen er paa Himlen, og, hvad paa denne Tid af Aaret er særlig tiltalende, med Sol Op- og Nedgang i den Horizont, der begrænses vor Udsigt. Tiden løber for mig med Syvmilestøvler; hele Formiddagen skriver jeg, og har nylig fuldendt et mindre Arbejde om Skolio-sens Mekanik og Statistik¹⁰⁰⁾ og er begyndt paa et større, som vi her hjemme meget trænger til, en Lærebog i Sundhedslære.¹⁰¹⁾ Vi spiser til Middag Kl. 1, derefter gaar jeg en god Tour, læser saa nogle Timer, og faar mig en Whist om Aftenen enten hjemme, eller hos min gamle Ven Konsul Lindhberg¹⁰²⁾, en Familie, som vi daglig omgaas og med hvem vi alle sympathisere. Clara og Pigebørnene faar dem i denne Tid afvekslende en Kanetour med Konsulen eller hans Frue, en for kold Fornøjelse for mig, der heller spadserer, men en Svir af første Slags for Kvindfolket. Saavidt jeg kan skønne, er Clara og Pigebørnene, om maa-ske ikke slet saa entusiastiske, som jeg, med det landlige Ophold, saa dog i alle Henseender tilfreds. Sommeren igennem har vi havt jevnlig Besøg af Familie og Venner og Vinteren synes heller ikke at skulle

skræmme dem helt bort. Du véd formodentlig at Erna har oprettet et Institut for kvindelig Gymnastik,¹⁰³⁾ da Pigeskolen ikke rigtig vilde gaa; jeg tror hun her er kommen paa sin rette Hylde. Sit Forarbejde (Henvenden til formaaende Kreti og Pleti, Rejser til Tyskland og Sverig, Benyttelsen af Pressen i videste Udstrækning) har hun udført, saa ingen Amerikaner vilde kunne gjøre det bedre, og Resultatet har svaret til Forudsætningerne; hun har paa Institutet for Øjeblikket et Klientel af 126, der stedse er voksende. Boye¹⁰⁴⁾ slider og slæber og kommer ikke videre, men haaber bestandig paa den store Gevinst; han og Mimi gjøre sig den største Umage med at forkæle deres ustyrlige, men forresten søde og elskværdige lille Søn Gunnar¹⁰⁵⁾. Johan og Johanne¹⁰⁶⁾ leve et kristeligt idyllisk Liv, hvis Centrum er Frugten af flere Aars Bestræbelser i Form af en buttet, altid glad og blaaøjet lille Karen. Din lærde Broder, vor gamle Bjørn, som er i Pensionat hos Enkefru Fibiger⁹⁷⁾, slider stadig i Skolelivets Trædemølle, der knapt nok i Erstatning giver ham det daglige Brød, skont den optager hele hans Tid, dels til selve Arbejdet og dels til dets Forberedelse. Og hermed er jeg da færdig med Hjemmet, som jeg syntes Du engang imellem maa sættes à jour med.

Hvad vort store Hjem, vort Fødeland angaar, da deler jeg i flere Henseender ikke dine Anskuelser.¹⁰⁷⁾

At sammenligne et lille Land, der baade med Hensyn til Beliggenhed som til Sprog, er i Periferien af de Kulturcentre, der have til Opgave og ere i Besiddelse af alle Midler til ikke alene at være Vejvisere, men ogsaa Banebrydere paa alle Kulturudviklingens og altsaa Fremskridtets Omraade, ansér jeg for en Uretfærdighed og utilstedeligt; thi det er at sammenligne uensartede Størrelser, der ikke kunne sammenlignes. Vil Du derimod benytte de ensartede, saa tag vore Nabolande, og til Nød, med tilbørlig Reservation, Holland og Belgien med, og jeg er ikke bange for Resultatet. Vi har jo nylig, paa Lægekongressen, havt en Holmgang med alle Kulturstaters Stormestre paa Omraadet af en Videnskab, der forgrener sig i mange andre: Dommen foreligger, og den er ikke baseret paa de gode Middage og de andre Festligheder, som dog efter min Mening ogsaa yder en Skærv til Bedømmelsen af det Kulturtrin, hvorpaa i det mindste Landets Hovedstad staar med Hensyn til Omfanget af det Synspunkt, hvorefter Videnskaben betragtes. Amsterdam, Brüssel og Genf, de Steder hvormed vi kunne sammenligne os, have staaet langt tilbage. Du kan indvende, det er kun i den ene Retning – vi vide det ikke, førend Sammenligningen er sket; men at vi ikke kunne hamle op med Frankrig, England, Østerrig og Tyskland, ja det er sikkert nok,

men ogsaa ganske naturligt. Men det er jo især i politisk Henseende Du beklager vor Smaalighed for ikke at sige noget værre, og jeg kan være enig med Dig i Beklagelsen. Forholdene hos os have imidlertid udviklet sig paa en ganske ejendommelig Maade. Saalænge den egentlige Intelligens dannede Oppositionen, gik alt sin naturlige Gang; men fra det af, at Oppositionen væsentlig kom til at bestaa af og blev ledet af Undermaalere, baade hvad Intelligens og borgerlig Stilling angaar, blev Forholdene som de nu ere, abnorme og forkvaklede, og ville vedblive at være saaledes, indtil Oppositionen atter kommer i de rette Hænder, og kan gjøre sine Krav gældende med den Magt som Intelligens og Anseelse giver. Men dertil vil jeg sige Dig, er vi nu godt paa Veje. At man ikke bør taale et kortsynet, stivsindet og hovmodigt Godsejer- og Junkerparti længer, end til det kan blive afløst af Mænd man kan have Tillid til og [som] ere Situationen voksne, er selvfølgelig.

Og hermed ender jeg mit lange Brev med mit varmeste Ønske om, at dit Arbejde ¹⁰⁸), hvis Plan i høj Grad tiltaler mig og som sikkert ogsaa ligger for Dig, maa skaffe Dig den Ære og Fordel Du venter. Vore hjerteligste Hilsener til Dig, Kone og Børn fra Clara, Harriet, Martha og

Din hengivne
Fader.

21.

Fredensborg d. 28de 5. 1885.

Kære Holger!

Tak for Tilsendelsen af Dine to sidste Skrifter ¹⁰⁹), som jeg med megen Glæde har gennemlæst. Begyndelsesdigtet Til Jens, er jo allerkæreste, og jeg ønsker Du maa finde Anledning til at skrive mange af samme Slags. Naar man er bleven gammel, som jeg, tænker man med en vis Gru paa saadan en lille Purks Fremtid; thi det er jo ikke underkastet Tvivl, at Kampen for Livet bliver haardere og haardere jo mere „Kulturen“ skrider fremad, Konkurrencen bliver større, Fordringerne bestandig stigende og Ansvarret fra Forældrenes Side forøget. Der er skrevet uendelig meget om Opdragelse; oprigtig talt har jeg den aller største Skræk for, hvad man vel maa kalde en metodisk, principfast Opdragelse. Der er for mig kun nogle ganske enkelte Momenter, jeg har Tro paa i Opdragelsen. Først og fremmest Exemplet i Hjemmet og den Aand der raader der; dernæst den Evne hos Forældrene, helst hos dem begge, men særlig hos Faderen, med uhildet Blik at kunne bedømme sit Barn i dets Hovedtræk (uden smaalig Kritik). Naar jeg hertil føjer Kærlighed, er det med en vis Reservation; thi jeg tror at flere Børn ere blevne fordær-

vede ved for megen end for liden Kærlighed; under alle Omstændigheder fordrer jeg at der overfor Drengen, naar han er kommen ud over den egentlige Barnealder, skal holdes Maade med de, om jeg saa maa kalde det, haandgribelige Tegn paa Kærligheden, særlig fra Faderens Side. Jeg tror at en lille Afstand ikke skader, men er til Gavn for Autoriteten, som Drengen ikke kan undvære, saa lidt som Plagen Bidslet. Dersom Du keder Dig over denne Opdragelseshistorie, saa maa min Undskyldning være, at Du gennem Dit kunne Digt har givet Anledningen og jeg ikke har kunnet modstaa Fristelsen.

Fjeldsange og Æventyr bleve for nogen Tid siden oplæste hos Frk. Hassenfeldt ¹¹⁰⁾ for en stor Forsamling af unge Piger, og gjorde megen Lykke. Vi herhjemme synes ogsaa rigtig godt om dem; de indflettede Digte i Æventyret har fortrinsvis tiltalt mig og Fjeldsangene ikke mindre.

Dit sidste Skrift ¹¹¹⁾ er skreven med megen Varme, indeholder megen Sandhed og mange gode Raad. Men Sandheden er ilde hørt og de gode Raad blive desto værre sjældent fulgte. I Meget er jeg enig med Dig, og jeg beklager i højeste Grad at vort lille velsignede Land skal være splittet i to Partier, hvis gensidige Had og Forbittrelse bestandig er i Stigen, og, hvad der er det værste, uden Udsigt til at ende. Det gaar i denne Kamp som med Krigsredskaberne: Midlerne skærpes bestandig; Feldtraabet stadig: „Bliv ved“, saa skal Fjenden nok give tabt og Sejren skal blive vor. Det er fuldstændig orkesløs Tale at spørge om, hvem der har begyndt eller paa hvilken Side Uretten findes. Det eneste Spørgsmaal, der for Øjeblikket har nogen Værdi er: hvorledes kan Konflikten løses paa en for begge Parter sammelig Maade? Destoværre er Striden dreven saadan til Spidsen og Konfliktsæmnerne af en saadan Beskaffenhed, at Eftergivenhed fra hvilken som helst Side bliver betragtet som kompromitterende og som Nederlag for den Part, der tager Initiativet. Og i den Henseende har, naar der skal tales om Skyld, begge Parter sin lige store Andel. Den eneste Mulighed jeg øjner til en tilfredsstillende Løsning af denne gordiske Knude, der bestandig strammes stærkere, er ikke den klassiske, som jeg meget vilde beklage, men en langt lempeligere. Men der er kun én Mand i Landet, der kan paatage sig dette Hverv, og det er Kongen. Jeg tror gennem Kongens Ini[t]ativ vilde et Kompromis kunne komme istand; thi det radikale ligger nu engang ikke for den danske Nationalkarakter. Destoværre er der liden Udsigt til at denne Mulighed vil blive til Virkelighed; thi det der mindst ligger for Kongen, hans andre gode Egenskaber ufortalt, er at tage Initiativet. Det er derfor baade mørke og tilsyneladende lange Udsigter der frembyder sig, og naar ikke noget ganske uforudseligt indtræffer, har jeg ikke

A. G. Drachmann. Hansen & Weller fot. slutningen af 1880erne.

nogen Anelse, hverken hvorledes eller hvornaar vi kunne sé Enden paa denne bedrøvelige Tilstand.¹¹²⁾ Anmelderen af Dit Skrift i Morgenbladet ¹¹³⁾ er vel sagtens Borchsenius; det er faldet ham stærkt for Brystet, og det er heller ingen let Sag at mene Et og skulle sige noget ganske Andet. Politiken har jo endnu ikke udtalt sig;¹¹⁴⁾ men derfra kan Du da kun vente Dig Gift og Galde. Jeg hører der i Køgekredsen fra den Grundtvigianske Lejr agiteres stærkt mod Hørup, og Berg er nok neppe tilsinds at bringe Vand til Ildstedet.

Her hjemme har vi det som da Du forlod os; hele Naturen staar nu

i sit straalende Sommerskrud. Asbjørn har holdt sin Pintseferie (5 Dage) hos os, og skal igen i Trædemøllen imorgen. Erna kom syg hjem fra sin Stockholmsrejse, og maa holde Sengen i flere Uger. Hun lider af en Sygdom i Moderen som vel ikke er farlig, men langvarig og fordrer Ro.

Vil Du i Anledning af Jens' Fødselsdag (den 1^e Juni) bringe ham vor hjærteligste Lykønskning og sige ham, at naar han kommer hjem skal Bedstefader forære ham en Gyngehest, saa stor som en Gedebuk.

Hjærteligst Hilsen til Emmy, Dig og Børnene fra det hele kvindelige
Personale og

Din hengivne Fader.

(Medfølgende Særtryk vil maaske kunne interessere Din Doktor i Tarvis og Baden).

22.

Fredensborg d. 8.12.1885.

Kære Holger!

Min Bestemmelse var at besøge Dig i Søndags; men da jeg først blev færdig med mine Forretninger Kl. 4, og endnu ikke havde spist til Middag, blev det mørkt, førend jeg kunde begive mig paa Vejen. Alderen har medført, at jeg er bleven mørkeblind, og da jeg ikke havde noget Begreb om, hvor Dronningens Vej ¹¹⁵⁾ var at finde, og tillige antog Belysningen i det yderste Thule at være temmelig mangelfuld, anmodede jeg Boye ¹¹⁶⁾ om at følge mig. Det traf sig imidlertid saa uheldigt, at han var forhindret, ved et forud aftalt Møde med en Kollega, fra at være min Cicerone, og saaledes maatte jeg give Afkald paa for den Gang at besøge Dig i dit nye Hjem og sé Dig og din Familie, som jeg havde glædet mig til. Mine Forretninger førte mig i Søndags til Advokat Liebe, hvis Datter jeg i lang Tid har havt under Behandling. Da jeg var ifærd med at gaa, spurgte han mig, om jeg tilfældigvis vilde træffe Dig, og da jeg mente at dette vilde ske samme Dag, bad han mig om at bringe Dig hans Hilsen og tilføjede, at han ventede at sé Dig med det første, og saa vidt jeg kunde forstaa (han er jo Diplomat) maaske allerede havde ventet et Besøg af Dig. Liebe har i mange Aar omfattet Dig og Asbjørn (som er Skolekammerat med hans Søn ¹¹⁷⁾) med megen Interesse, men han er en Mand, der hænger strængt i Formerne, og derfor beder jeg Dig over for ham ikke at sætte dem tilside, især da jeg tror han er en Mand, der baade kan være Dig til Nytte og har Villien dertil.

Saasnart det er mig muligt, senest en af Juledagene, som Clara og jeg vil tilbringe i Byen, kan Du vente mit Besøg. Kærligst Hilsen til Emmy og Børnene fra

Din hengivne Fader.

23.

Fredensborg d. 17.5.1886.

Kære Holger og Emmy!

Vexebogaardens tre Beboere bringe Eder i Anledning af Bryllupsdagen ¹¹⁸⁾ deres hjertelige Lykønskning. Vil I sé Skoven i dens fulde Pragt og Herlighed, skal I skynde Eder at komme herud. I véd, den fagre Ungdom varer kun saa kort: nogle faa onde Dage, og den er forbi.

Jubilaren ¹¹⁹⁾ bringer Dig og Emmy sin hjertelige Tak for Eders Lykønskninger; det er jo en lang Række Aar med mange Minder, glædelige og sørgelige, der indesluttet i femti Aar; jeg maatte dog være meget utaknemlig, dersom jeg ikke paaskønnede alle de Goder, jeg har oppebaaret, og fremfor alt, at jeg endnu i min høje Alder føler mig sund og rask paa Sjæl og Legeme, med den samme Lyst til Arbejde og den samme Tørst efter Kundskab, jeg har været begavet med siden min Ungdom.

Kærligst Hilsen til Dig, Emmy og Børnene fra Mutter, Martha og

Eders hengivne
Papa.

24.

Fredensborg d. 12.10.86.

Kære Holger!

At jeg nu begynder at blive gammel, kan jeg slutte, om ikke af andet, saa af den Omstændighed, at jeg bliver glemsom. Jeg er ikke sjældent saaledes ude af Tidsregningen, at jeg undertiden ikke erindrer, hverken hvad Dag i Ugen eller Maaneden vi er i, og saaledes gik din Fødselsdag mig forbi, indtil Clara, der Dagene før og efter denne var i København, gjorde mig det Spørgsmaal ved sin Hjemkomst, om jeg havde husket at lykønske Dig. Lykønskningen kommer nu tre Dage for sent, men har desuagtet intet tabt, hverken i Varme eller Hjertelighed, og ledsages af de bedste Ønsker for Dig og dine. Havde jeg ikke gennem Boye, og for nogen Tid siden af Hegel, altsaa paa anden Haand, hørt noget om Dig, kunde Du for den Sag Skyld gerne have været i Australien, saalænge er det siden jeg havde nogen direkte Efterretning fra Dig. Apropos om Hegel. En af de smukke varme Dage i September var jeg nede ved Skipperhuset, og traf der gamle Hegel i Selskab med en yngre, køn og noget fyldig Dame, som jeg ikke kendte og for hvem jeg ikke blev præ-senteret. Paa mit Spørgsmaal, hvor de agtede sig hen, fik jeg det, saa forekom det mig, noget forlegne Svar, at de skulde til Nøddeboholt, hvortil de ogsaa kort efter bleve roede over. Det er jo muligt, at jeg gør min gamle Ven Hegel Uret, men jeg kan ikke fragaa, at der hos mig opstod en lille Mistanke, og den er bleven noget bestyrket ved, at Erna,

til hvem jeg havde fortalt om mit Møde, [og som] under en senere Samtale med H. havde yttret, at han nok havde mødt mig ved Skipperhuset, havde faaet til Svar, at han med *sin Familie* havde været i Nøddebo. Det kunde mere mig at faa at vide, om gamle skikkelige Hegel skulde være kommen paa gale Veje, eller muligen gik paa Frierben.¹²⁰⁾ Jeg kom herved til at tænke paa den hellige Mand, Provst Warburg¹²¹⁾, der efterlod sig en Enke med to smaa Warburgere.

Min og Hertels Sundhedslære¹²²⁾, hvoraf de $\frac{3}{5}$ Dele tilhøre mig, haaber jeg Du har modtaget; enkelte Afsnit deraf tror jeg, at baade Du og Emmy kunne have Gavn af at gøre Bekendtskab med; for Emmy særlig nogle Kapitler af Barnealderens Hygiejne.

Vi har det godt her paa Fredensborg; Huset, der bliver bygget til os¹²³⁾, vil om en Maanedes Tid være færdigt, men dog næppe være beboeligt, førend henad Foraaret. Vi agte til Vinter en liden Tid at tage Ophold i Kbhvn. og vente da at kunne sés noget hyppigere end hidtil.

Du, Emmy og Børnene hilses kærligst fra Clara, Martha og

din hengivne

Fader.

25.

Villa Ithaka, Fredensborg 14.5.88.

Kære Holger!

Tak for Tilsendelsen af dit sidste Arbejde¹²⁴⁾, som jeg med megen Fornøjelse har gennemlæst. Det gjør saa godt oven paa al den tørre Realisme, der er nær ved at tage al Livsglæde og Svingkraft fra os stakkels Djævle, at faa en løftende Luftning fra en højere Region, der er bleven os mere og mere fremmed. Det kan ikke falde mig ind at inklade mig paa nogen Kritik af dit Arbejde, dertil føler jeg mig inkompetent, men en Henstilling kan jeg dog ikke tilbageholde. Der forekommer i et tidligere Arbejde: Vandenes Datter, saa vel som i dette, en Tanke iført et symbolisk Klædebon, som man vel ved nogen Søgen og Omtanke mener eller tror at kunne finde Traaden i, men som dog, paa Grund af det tilslørede, det mystiske, hvormed den er omspunden, bestandig lader en Tvivl opstaa hos Læseren, om han ogsaa har fundet, hvad Forfatteren har tænkt sig. Min Henstilling gaar derfor ud paa, at Du, enten i et særligt Skrift eller ved en passende Lejlighed, vilde lade denne Tanke komme til Orde i en klarere, om ogsaa mindre poetisk Skikkelse, end hidtil, hvorved enhver Tvivl om dens rette Forstaaelse vilde kunne hæves.

Dit Arbejde indeholder saa mange Perler, at jeg har Vanskelighed ved at udpege, hvilke der ere de mest værdifulde, hvad vel ogsaa nær-

mest maa afhænge af de samme Forudsætninger, hvorefter Værdien af de materielle Perler bestemmes: Smag og Individualitet. I Esther har de Gotfredske Sange ¹²⁵⁾ tiltalt mig i høj Grad, hvilken af disse jeg skal sætte højest, har jeg Vanskelighed ved at afgøre, maaske Humlebien. Men ogsaa i Rococo findes Skønheder af høj Værdi, og i det Hele taget er dit Arbejde en Pryd for den danske Skønlitteratur, der vil have blivende Værd.

Ernas sidste Arbejde ¹²⁶⁾ har jeg læst med megen Interesse; det er uden Tvivl det bedste, hun har produceret, og er forfattet med et umiskendeligt Talent. Stakkels Erna! Det er under triste Vilkaar hun maa bruge Pennen.¹²⁷⁾ Heldigvis er hun bleven udstyret med et sanguinsk Temperament og en Arbejdsevne, der synes næsten udtømmelig.

Det har gjort os meget ondt at høre, at Emmy atter har været alvorlig syg. Ifølge de sidste Efterretninger vi havde, haabe vi, at hun nu er i sit ny Hjem og atter rask. Forøvrigt er det intet Under, at man bliver syg i dette infernalske Vejr, hvor Vinteren ingen Ende vil tage og Storm og Snebyger høre til Dagens Orden i Midten af Maj Maaned.

I München gaar det nu godt; baade Martha og den lille Søn, der skal hedde Asbjørn,¹²⁸⁾ men bliver kaldt Morten, ere raske og med det første agter Familien at forlade München og opslaa Sommerteltet i Tyrol, i Nærheden af Brennerpasset. Fra Harriet vente vi med hver Dag Budskab om Ankomsten af en Arving ¹²⁹⁾ i hvilken Anledning Mutter gaar om-, kring som en æggesyg Høne og ganske bestemt heller end gjerne overtog Besværligheden, dersom det lod sig praktisere.

Du, Emmy og Børnene sendes de kærligste Hilsner fra Moder og
din hengivne
Fader.

(Da I, som andre Nomader, bestandig skifte Opholdssted, adresseres mit Brev til Erna. Send mig ved Lejlighed Eders Adresse).

26.

Fredensborg d. 9. Octbr. 1888.

Kære Holger!

Maa jeg i Anledning af Din Fødselsdag bringe Dig min og Claras hjertelige Lykønskning, med vore bedste Ønsker for Dig og dine i det kommende Fødselsdagsaar. Det er meget længe siden, jeg har sét Dig, og jeg har forgæves ventet, at Du i Løbet af Sommeren skulde gæste os. Af Clara hører jeg, at Du vil tage Bo i Hellebæk ¹³⁰⁾ og formoder, at det er af Helbredshensyn og paa Grund af Din Nervøsitet.¹³¹⁾ Jeg ansér det for at være paa høje Tid, at Du gjør noget alvorligt for at berolige

og styrke Dit Nervesystem, paa hvilket Du nu i mange Aar har trukken utilbørlig mange og store Vexler; Du kan tro mig, at disse melde sig i Tidens Løb lige saa sikkert og prompte, som de almindelige Handelsvexler, og „Rytteriet“ kan ikke anvendes paa dem.

Jeg selv har det ret godt; i aandelig Henseende kan jeg endnu ikke mærke Alderens Indflydelse; mine Interesser ere lige levende og min Arbejdslyst usvækket; i legemlig Henseende har jeg selvfølgelig mine smaa Svagheder, men det er dog især Ulysten til Forandringer i min tilvante Levevis, som lader mig føle, at jeg er bleven gammel.

De kærligste Hilsner sendes Dig, Emmy og Børnene fra Clara og

Din hengivne
Fader.

27.

Fredensborg 2.VII.1889.

Kære Holger!

Siden Du var herude sidst har jeg havt flere alvorlige Attaker af min Blærelidelse, hvoraf den sidste, for omtrent fjorten Dage siden, har været den værste og nærved at have taget Livet af mig. Jeg har i lang Tid og lige indtil de sidste Dage, havt ikke alene Ulyst, men ligefrem manglet Evne til at beskæftige mig med Noget som helst og følt Modbydelighed, saa snart jeg kun tænkte paa at sætte Pennen til Papiret. Dette er Grunden til, at jeg først nu, efter at være kommen nogenlunde til Kræfter igen, kan takke Dig for Dit sidste Arbejde¹³²), som jeg med megen Interesse har gennemlæst og fundet at indeholde mange Skønheder. Nogen Bedømmelse, i Enkelthederne, af Dine Skrifter, vil Du vist ikke forlange af mig; dels har jeg ikke den dertil nødvendige æstetiske Dannelse og dels staar Forfatteren mig saa subjektivt nær, at min Dom hildes deraf. Det gaar hermed, som med at være Læge for sine Nærmeste; Følelsen kommer En ivejen og bringer Forstanden paa Vildspor.

Det glædede os at sé Din Kone og Svigerinde¹³³) ude hos os; megen Fornøjelse fik de ikke af mit Selskab; jeg var nemlig endnu saa kraftløs, at jeg kun formaaede at være passiv Vært.

Jeg beder Dig om for denne Gang at tage tiltakke med disse Par Linier; de har kostet mig ikke saa lidt Anstrængelse, men jeg vilde nødigt lade Dig vente længer paa den Tak, jeg allerede saa længe har været Dig skyldig.

Du, Din Hustru og Dine Børn hilses kærligst fra Moder og

Din hengivne
Fader.

28.

Fredensborg 25.2.1890.¹³⁴⁾

Kære Holger!

Tak for de dejlige, friske Østers, som jeg med stort Velbehag har nydt. Naar man er reduceret til kun at kunne taale Mælkemad og kogt Fisk, og man pludselig gjør den Opdagelse, at der existerer Østers, som man uden nogen Ulempe kan nyde, saa kan Du tro man bliver behagelig overrasket. Og saaledes gik det mig med de første Østers Erna helt uventet sendte mig. Jeg havde i en hel Uge lidt af mine heftige Nyresmerter, havde fuldstændig tabt Appetiten og hvad der næsten var værre, ogsaa Taalmodigheden, og var lige nær ved at tage min Tilflugt til Morfinsprøjten, altsaa til at opgive Ævret og blive Morfinist. Aldrig kan jeg mindes noget Maaltid at have smagt mig saaledes og havt en saadan Virkning; det lige som fornyede mig og gav mig mit Mod til at holde ud tilbage. Nu har vi truffet Aftale med en Østersmand i Kbhvn. og jeg spiser hver Dag 4-5 Østers til Frokost.

Endnu engang Tak for Din kærkomne Gave og de venligste Hilsner til Dig, Emmy og Børnene fra Clara og

Din hengivne
Fader.

29.

Fredensborg 7.x.90.

Kære Holger!

Da jeg idag har en Fridag, da jeg føler mig som Menneske og ikke, hvilket er Regel, som en stakkels forpint Pjalt, sender jeg Dig disse Linier for at takke Dig for Tilsendelsen af Din voluminøse Bog¹³⁵⁾. Jeg bringer Dig min Tak nu, fordi det kunde hænde, dersom jeg vilde opsætte den indtil jeg fik gennemlæst det bindstærke Arbejde, jeg af nærliggende Grunde blev forhindret fra at yde Dig den, førend jeg var bleven færdig, eller muligvis, hvad jeg dog ikke tror, var utilfreds med Indholdet i dets Helhed. Jeg har faaet læst Dedikationen¹³⁶⁾ og Indholdet af første Bog, og synes udmærket godt om begge Dele; Du har allerede herigennem forskaffet mig en sand Nydelse og det er denne Udtalelse jeg ikke vilde tilbageholde, men bringe Dig saa frisk som jeg har følt den. Staar den øvrige Del af Dit store Arbejde i Højde med Indholdet af denne første Bog, da vil jeg af mit ganske Hjerte lykønske Dig, og Du kan blæse Kritiken et Stykke. Dette var, hvad jeg egentlig havde paa Hjertet at sige Dig.

Vil Du hilse Emmy og takke hende for hendes kærlige Modtagelse ved mit sidste Besøg; det vilde være mig kært at sé Eder en sidste Gang¹³⁷⁾

i vort hyggelige, landlige Hjem. Underret os Dagen førend Eders Ankomst om Eders Komme, vi skal da gjøre os Umage for en hyggelig Middag.

Kærligst Hilsen til Dig og Børnene fra Din hengivne
Fader.

Brevvekslingen mellem A. G. Drachmann og Holger Drachmann er en markant illustration af det ofte vanskelige forhold fader-søn. De udprægede karaktermæssige uligheder mellem de to parter er fremhævet af Carl Dumreicher i et essay i „Ord och bild“ 1943. Den gamles gedigenhed og faste karakter går ikke igen hos Holger; han er et lyrisk, letpåvirkeligt gemyt, et stadigt bytte for sine stemninger, medens den gamle mindst af alt var et fantasimenneske. Men med lige så stor ret kan man pege på ligheder imellem fader og søn. A. G. Drachmanns heftige temperament, som Erna Juel-Hansen taler om i „Mit Hjem“ (I, 1911, 45), var gået i arv til sønnen. Bag dette gemte sig hos dem begge et varmtfølelse sind, et hjertelag for den jævne mand, en svaghed for det kvindelige køn og en dyb kærlighed til børn, som giver sig smukke udtryk i bedstefaderens omtale af sønnedatteren Eva. Den utrolige arbejdssevne, som var et af digterens mest påfaldende kendetegn, havde han fra sin fader, hvis liv formede sig som en fortsat række af vældige arbejdspræstationer, indtil alderen gjorde sin ret gældende. Det er heller ikke svært at se, hvor Holger har sin uafhængighedstrang fra – i brev 12 taler A. G. D. om, hvor højt han sætter sin frihed. Blot er der den forskel, at disse gode egenskaber forstod familiens overhoved med sin faste karakter at holde i tømme, medens sønnen ofte gik over gevind og henfaldt til overdrivelser. I en artikel fra 1894 om Erna Juel-Hansen har Georg Brandes udtalt sig i samme retning om hendes fader: „Da i Aaret 1890 afdøde Professor Drachmann udgav de Brudstykker af sit Levned, han kaldte ‘En gammel Skibslæges Erindringer’, saa man, at hans Børn havde taget nogle af deres literære Egenskaber i Arv efter ham. Han viste sig som en ypperlig Iagttagere, en sundt tænkende og fordomsfrit dømmende Fremstiller, endelig som en god Prosaist. Han valgte sine Udtryk, vejede sine Ord og holdt adskilligt Usagt tilbage. Den gamle Herres kloge Forbeholdenhed gjorde ham næsten til Stilist. Det Uforbeholdne, der betegner saavel Holger Drachmanns Vers som Fru Erna Juel-Hansens Prosa, stammer da ikke fra ham“ („Saml. Skr.“ XV (1903) 311).

Under de gnidninger, der naturnødvendigt måtte opstå mellem fader

og søn, var faderen altid den forsonlige. Han kendte utvivlsomt sin søn så godt, at han vidste, at de vrede ord ikke skulde tages efter bogstaven, og hans syn på ham deltes af hans anden hustru, der skal have afgivet det forstående og smukke udsagn om stedsønnen: „Hans Tanker har alle Dage været bedre end hans Handlinger“ (Harriet Bentzon 182). I søskendekredsen var det især Erna Juel-Hansen, der stod ham nær, men vistnok alle holdt de af ham, selv om de så lidet til ham. De to halv-søstre, der var så meget yngre, har taget ham varmt i forsvar: Harriet Bentzon i sin brevudgave, Martha Drachmann Bentzon i en polemik 1909 imod Vald. Vedels lille Drachmann-bog („hele min Barndoms- og Ungdomstid er for mit Minde præget af Holgers lysende Skikkelse“, „Tilskueren“ 1909 II 166). Omsider blev Holgers forhold til hjemmet noget varmere; meget af æren herfor tør man vel tillægge Emmy, som ved sit giftermål blev venligt modtaget af mandens forældre og blev dem en god svigerdatter. Til Otto Borchsenius skrev H. D. 27.2.1883, „at man fra mit eget Hjem i Bredgade har anket over at man i over et halvt Aar ikke har set noget til mig og mine. Min Gamle var bedrøvet herover, og da han ønskede en Forklaring, opsøgte han os herude [i Roskilde] forleden Aften (trods sine 73 Aar) og jeg – saavel som Emmy – havde en rigtig hyggelig Aften med ham“.

Gamle professor Drachmanns virksomme liv afsluttedes i 1892. I juli samme år sendte Holger Drachmann Georg Brandes et brev til tak for, at han havde fulgt hans fader til jorden, og heri omtaler han faderen som „en Hædersmand, en Arbejdsmand, en Demokrat“. Men derefter følger nogle linier, der klart tilkendegiver, at han alle dage følte sig fremmed overfor sine dages ophav: „Vi – han og jeg – stod i Grunden hinanden fjærnt gennem hele Livet. Han var mig for usammensat, for positiv, maaske for nøgtern, Hædersmand, som han levede Livet, og Helt som han langsomt døde. Som bekendt blev han, ved Forsynets uransagelige Tilskikkelse, sejgpint gennem lange Aar, og han klagede sig aldrig. Det forekom mig, da jeg sidst saa' ham, som om han spørgende vendte sine Øjne imod mig med et Udtryk af et nobelt og forpint Dyr, der ikke begriber den hele Jagt – og dog var han altid ilag med at skulle hitte 'Livsgaaden'. Jeg vilde aldrig være med dertil – lige saa nødtigt som til at spille Skak, hans Yndlingsspil i de kraftigere Mandsaar; han kom ikke stort ud over at betragte mig som en begavet Søkadet; men han hørte til *din* Menighed, læste Dig, diskuterede Dig, satte Dig overordentligt højt – og sørgede da Du og jeg skiltes“ („Georg og Edvard Brandes Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabs-mænd“ III (1940) 95). Selv efter faderens død følte han sig altså trykket

af ham. Men han vilde gerne bidrage til at holde hans minde i live. Ligesom han ofte havde forfattet sange til selskaberne på A. G. Drachmanns fødselsdag d. 22. novbr., således skrev han i de første år efter hans død, når familien samledes for at højtideligholde denne mindedag, en lejlighedssang til ære for den afdøde fader. I 1894 kunde Holger p. gr. af bortrejse ikke være med, men hjemsendte fra Hamburg et digt, der findes trykt i Harriet Bentzons bog (s. 255f.), og hvoraf de to sidste strofer skal citeres:

Nøjsom Du var, kun i Arbejdet ikke,
 Dé r gik Du i Spidsen med fordringsfuld Id.
 Trolig Du virked, og led ej at ligge
 Paa den lade Side i Manddommens Tid.
 Hviler Du nu, saa er Hvilen fortjent!
 Gamle Professor, den Tak skal Du have:
 Arbejdsvelsignelsen, den har vi kendt
 Gennem din Fødselsdagsgave!

Gaa vi da hver til vor Dont gennem Livet,
 Smaa og Store samlet i Kreds om dit Navn,
 Saa har Du Kursen for Rejsen os givet,
 Og saa finder Skibet den tryggeste Havn.
 Skibslæge var Du, og Havfarven grøn,
 Haabets Kulør gennem dig vi paakalde.
 Gamle Professor – din farende Søn
 Bringer dig Tak fra os alle!

NOTER

FORKORTELSER: *H. Bentzon* = Harriet Bentzon: Holger Drachmann i Breve til hans Fædrenehjem (1932). – *Selvbiografien* = A. G. Drachmann: Min Rejse gennem Livet, I-II (1942-43) (i serien „Svundne Tider“ I-II).

(1) Jf. H. Bentzon nr. 46. – (2) Jf. H. Bentzon nr. 47 af 18.12., der krydsede A. G. D.s brev. I nr. 48 beder H. D. sig sendt 100 kr. af sin fader til Hamburg. – (3) H. F. Ewald; han fik forøvrigt legatet 1888. – (4) Biskop H. L. Martensen var en af A. G. D.s gode venner (se selvbiografien II 128). – (5) Departementschef i Kultusministeriet Andreas Linde; legatets fundats bestemte, at stipendiets overbestyrelse påhvilede Kirke- og Undervisningsministeriet. – (6) A. G. D. havde i 1865 haft en maveblødning, hvis følger han i mange år led under (H. Bentzon 97 noten). – (7) Det tredieældste af børnene (1849-1940); hun var på dette tidspunkt rejst til Buenos Aires (se ovf. s. 67),

hvor hun vilde oprette et gymnastisk institut. – (8) Venstres københavnske avis, som H. D. jævnligt ydede bidrag til. – (9) A. G. D. var levende interesseret i sociale spørgsmål, som det fremgår af den bibliografi over sine litterære arbejder, han meddeler i sin selvbiografi (II 119-121); en af hans afhandlinger (trykt i Vilh. Møllers „Nyt dansk Maanedsskrift“ 1872) handler f. eks. om befolkningsforholdene. – (10) Jf. H. Bentzon nr. 49.

(11) Viggo Hørup, H. D.s fætter, søstersøn af A. G. D.; også med hans hustru var der slægtskab, idet fru Emma Hørup, f. Holmsted, var H. D.s kusine. – (12) A. G. D., hvis speciale var ortopædi, havde oprettet et privat institut for sygegymnastik, som han først bestyrede sammen med professor Immanuel Schiødt, derefter med professor Edv. Ipsen og til sidst alene (selvbiografien II 117). – (13) Eva Drachmann (1874-1954), g. 1899 m. dr. jur. Holger Federspiel, 1910 m. overretssagfører Folmer Dyrland. – (14) Jf. H. Bentzon nr. 50. – (15) I sit foregående brev til faderen udtaler H. D. i al almindelighed sin skepsis over for fædre, der betragter deres børn som mesterværker, men nægter ikke, at han glæder sig over, at hans datter, hvis portræt han har med på rejsen, er „et lille Kunstværk“ (H. Bentzon 132). – (16) „Dæmpede Melodier“ (1875). – (17) I sit svar af 22.4.1876 undskylder H. D. sig med, at hans digteriske produktion har lagt stærkt beslag på ham i den sidste tid. – (18) Holgers halvbroder, den senere professor i klassisk filologi ved Kbhvn.s Universitet Anders Bjørn (Asbjørn) D. (1860-1935), som på dette tidspunkt gik i Metropolitanskolen, hvor han bl. a. blev undervist af Victorinus Pingel, der senere blev en god ven af H. D. og stor ynder af hans digtning. – (19) Striden om finansloven førte til, at rigsdagen 4.4.1876 blev opløst og nyt valg udkrevet til 25.4. – (20) Prof. juris Henning Matzen havde udgivet en piece „Grundloven og Folkets Selvstyrelse“ (1873), der bl. a. forsvarede kongens ret til at udstede foreløbige love; først 1879 kom han ind i rigsdagen som landstingsmand.

(21) Resterne af det nationalliberale parti. – (22) Philip Schou, indehaver af fajancefabrikken Alumina og senere også af Den kgl. Porcelainsfabrik, en af sin tids betydeligste danske industrimænd. – (23) Forfatteren Vilh. Topsøe, redaktør af den konservative avis „Dagbladet“ 1872-81. – (24) H. D.s halvsøster (1866-1912), senere kunsthistoriker og 1887 gift med juristen prof. Viggo Bentzon. – (25) Se note 7. (26) Viggo Hørup; rigsretssagen, der pådømtes i 1877, rejstes mod Krieger, Holstein-Holsteinborg og Fønnesbech for salget af Marmorkirkens ruin, og mod Hall og Worsaae for overtrædelse af bevillingen til Det kgl. Teaters nye bygning; Hørup blev som jurist af rigsdagen valgt til anklager i begge sager, men vandt dem ikke. – (27) Jf. H. Bentzon nr. 52. – (28) H. D. havde i sit brev af 16.5. bedt faderen underrette Anker Heegaard og Otto Borchsenius om hans sygdom. – (29) Jf. H. Bentzon nr. 53. – (30) Et kendt københavnsk bankierfirma.

(31) „En Overkomplet“ anmeldtes i „Morgenbladet“ 12.5.1876 af Hørup (genoptrykt i V. Hørup i Skrift og Tale I (1902) 61-65): „Det er en kæk Bog. Lidt mindre Sandhed og lidt mere Kunst, havde maaske gjort den bedre. Men saadan som den er, vil den hævde sig en Plads. Sproget er rigt, ofte glimrende“. „Berl. Tid.“s anmeldelse 7.5. var forfattet af H. D.s gamle skolebestyrer H. G. Bohr (H. Bentzon 143). (32) „Det nittende Aarhundrede“ maj-juni 1876 (senere i „Ungt Blod“ 1877).

(33) Jf. H. Bentzon nr. 55. – (34) Se forklaringen i nr. 10. – (35) Frederikke Hassenfeldt, der omtales gentagne gange i H. Bentzons brevudgave, var en anset pigeskolebestyrerinde i Fredensborg, som der skal være tænkt på med „Veninden, der malede“ i „En Overkomplet“; i hendes Skole blev H. D.s og Pollys datter Gerda anbragt i 1880'erne. – (36) Jf. H. Bentzon nr. 56. – (37) Kendes ikke. – (38) Dette københavnske venstreorgan havde naturligvis sine særlige grunde til at trække det i langdrag med at anmelde den fra konservativ side tiljubede rejsebog. Recensionen, der endelig kom 22.12.1877, var skrevet af Edvard Brandes og særdeles syrlig i tonen. (39) I et ikke medtaget afsnit af A. G. D.s selvbiografi (refereret II 128) fortæller han om lange religiøse samtaler med H. L. Martensen. – (40) „De vog dem, vi grov dem / En Grav i vor Have“, der blev sat i musik af Henrik Hennings, N. P. Hillebrandt, Fr. Rung og Sophus Andersen.

(41) „Sange ved Havet“ (udk. decbr. 1877). – (42) Et „bekendelsesdigt“, der fremkom omtrent samtidig i „Morgenbladet“ (22.11) og „Ude og Hjemme“ (25.11. 1877) for derefter samme år at indgå i „Sange ved Havet“. De slutningslinier, der sigtes til, lyder således: „Her laa Din Kim, og her Din Stamme gror, / Her har Din Kjærlighed, Din Livskamp hjemme, / Indtil, som hist ved Skarritsoens Bred, / En gul Oktober ryster Blade ned, / Og stæder os, to Blade, under Jord / Til evig Hvile i sit lune Gem . . . / Herpaa jeg lever, og – paa *det* jeg tror“. H. D. udvekslede omkring nytår 1878 et par breve med Martensen, hvoraf det fremgår, at også biskoppen, men ud fra et kristeligt standpunkt, måtte misbillige tankegangen i digtets slutning, som syntes ham præget af en „overfladelig Optimisme“ (Josepha Martensen: „H. L. Martensen“ (1918) 115f.). – (43) Dette konservative vittighedsblad bragte 20.12.1877 et hyldestdigt til H. D. som forfatter til „Derovre fra Grænsen“. – (44) Under finanslovstriden mod det Estrupske ministerium trådte divergenserne tydeligt frem mellem en moderat fløj under ledelse af Frede Bojsen og Holstein-Ledreborg og en mindre forhandlingsvillig, repræsenteret af Hørup og Chresten Berg. Det lykkedes novbr. 1877 at få vedtaget en midlertidig finanslov. – (45) Let omredigeret citat af sønnens dedikationsdigt til faderen fra „Sange ved Havet“, hvor der står: „Saa siger jeg Tak fra da jeg var liden, / Tak fra mig selv og fra alle dem, / For hvem Du var Lægen og Fader og Ven“. – (46) H. D.s stedmoder Clara Drachmann, f. Sørensen (1836-95). – (47) Jf. H. Bentzon nr. 74. – (48) Se note 18. – (49) Romanen „Tannhäuser“, der var udkommet ca. 1.3.1877 og skildrede H. D. i Venusbjerg. – (50) Emil Stæhr (1827-1912), hvem det ikke var gået godt i livet; om hans virksomhed som fotograf se Bjørn Ochser: „Fotografer i Danmark“ (1956).

(51) Professor P. L. Panums søn, læge Peter P., der havde været amanuensis ved A. G. D.s ortopædiske institut. – (52) I anledning af sønnen Svends ernæring taler H. D. i sit brev af 6.1.1882 (H. Bentzon 225) om „Ammesorgen“. – (53) H. D. havde op mod jul 1881 udsendt digtsamlingen „Gamle Guder og nye“ under pseudonymet „Svend Trøst“. – (54) I det i note 52 nævnte brev fortæller H. D., at han arbejder på et skuespil („Puppe og Sommerfugl“). – (55) A. B. D. studerede 1881-82 ved universitetet i Strassburg. – (56) Jf. H. Bentzon nr. 83. – (57) Citat af Heines digt „Jchuda ben Halevy“ (af „Hebräische Melodien“) (Elsters udg. I 1887 s. 444). – (58) Se note 24. – (59) Trykt i Emmy Drachmann: „Erindringer“ (1925) 204f. – (60) Ved slutnin-

gen af rigsdagssamlingen 1882-83 vedtog begge rigsdagens ting adresser til kongen, folketinget for at advare mod regeringens evneløshed, landstinget for at fralægge sig ansvaret for dansk politikks „sørgelige Tilstand“.

(61) Takken gælder den af H. Bentzon 227 og Emmy Drachmann („Erindringer“ 1925 s. 200 ff.) skildrede muntre fest 19.4.1883 i det Drachmannske hjem i Roskilde, nogle dage efter premieren på „Strandby Folk“. Foruden familiemedlemmerne bestod gæsterne af en række af de rollehavende skuespillere, Otto Borchsenius, xylograf F. Hendriksen, Schandorph, Kielland, Krøyer, ægteparret Ancher m. fl. – (62) Utrykt brev af 11.3.1884 fra Nizza, hvori han beder bragt den hilsen til hans familie, at han nu er kommet ud over sin forknyttelsesperiode, og at denne rejse har været af overordentlig betydning for ham. – (63) „En Replik“ i „Dagbladet“ 11.12.1883, et skarpt angreb på Georg Brandes' påstand i „Det moderne Gjennembruds Mænd“ (1883), at „Derovre fra Grænsen“ var et af „Det nittende Aarhundrede“'s udgivere bestilt arbejde; G. B.s svar „Flyvesand“ kom dagen efter i „Morgenbladet“. – (64) Erna Drachmanns mand, skolebestyrer Niels Juul-Hansen (1841-1905). Om selskabets forløb (5.3.) kan man læse hos to af deltagerne: i Georg Brandes: „Levned“ III (1908) 78, hvor det hedder, at „Holger Drachmanns gamle Fader [holdt] en Tale for mig, hvori han med demonstrativ Varme godkendte mine Bestræbelser og hævdede Berettigelsen af min Sag“, og H. Bentzon 238. Georg Brandes' og A. G. D.s indbyrdes brevveksling er trykt 1967 i det lille skrift „Georg Brandes og A. G. Drachmann“, udg. af Geert Drachmann. – (65) 1884 opgav A. G. D. sin praksis i Kbhvn. og flyttede til Vexebogården i Fredensborg.

(66) H. Bentzon oplyser (235), at Georg Brandes raillerede over Holgers ophold i Nizza, da han ikke så nogen nævneværdig forskel på det forkætrede Ostende og det ligeså mondæne Nizza. Da H.D.s hjem ikke ønskede, at han skulde høre om faderens tale ad anden vej, skrev halvbroderen A. B. D. et brev derom, „som imidlertid ikke rigtig behagede Fader, og saa syntes vi, at min Forlovede, Povl Bentzon, som var den mest neutrale Person, og som alligevel skulde skrive derned og takke for Emmys hjertelige Lykønskning, hellere maatte overtage Hvervet“ (235). H. D.s følgende brev af 19.3.1884 til faderen er yderst forsonligt: „Hvis *Du* i din Tale har givet Georg Br. en lille Opmuntring, da under jeg ham den af fuldt Hjærte. Mine Følelser overfor ham ere altid vedblivende Vennens – om vi end maaske i lange Tider ikke faar personligt noget med hinanden at gøre. Det er ikke imod *ham*, det er mod den misbrugte Bevægelse, som han har rejst, at jeg har rettet mine Angreb“ (H. Bentzon 234).

(67) H. D.s svar blev først afsendt 27.5., fordi faderens brev krydsede et fra sønnen. Det er trykt hos H. Bentzon 236 ff. og går ud på, at han ikke vil lade sig indordne under nogen partifane, og at den nye skole bygger på „Abnormitet“, mens han vil kæmpe for sundhed og originalitet. – (68) Et kortere afsnit af brevet er trykt i Rubow: „Holger Drachmann 1878-1897“ (1945) 165 f. – (69) Den villa i Vedbæk, som Holger og Emmy Drachmann 1880-81 boede til leje i. – (70) Emmys tvillingsøster Valborg Culmsee (1854-1913), senere gift med grosserer August Nissen (1842-1933).

(71) Den norske digter Andreas Munch, der efter sit andet giftermåls indgåelse med en dansk dame havde bosat sig i Danmark. – (72) Otto Benzons københavnske lystspil opførtes 1. gang på Det kgl. Teater 15.3.1884. – (73) Den af alle respekterede

pædagog Herman Trier, der havde været med til at stifte „Studentersamfundet“. (74) Højesteretsassessor Chr. Rimestad, der i 20 år repræsenterede Kbhvn.s 1. valgkreds. – (75) Skrædermester Peter Holm blev 1884 valgt i Kbhvn.s 5. kreds. – (76) Prof. juris Carl Goos. – (77) Skomager Christen Hørdum, valgt i Kbhvn.s 9. kreds; han og P. Holm var de første socialdemokratiske rigsdagsmænd her i landet. – (78) Højremanden kaptajn i flåden Johs. Paulsen. – (79) Grosserer Christopher Hage var „liberal højremand“ og gled efterhånden over til oppositionen. – (80) Søofficeren Peter Ferdinand Giødesen.

(81) Se note 18 og 87. – (82) Godsejer Hans Peter Ingerslev. – (83) Højesteretsassessor C. V. Nyholm. – (84) Norges første venstregering dannedes 25.6.1884 af Johan Sverdrup. – (85) „Sjældne fugle“. – (86) I brev af 27.5.1884 til faderen (H. Bentzon 236 ff.) forklarer H. D., at han kan leve langt billigere i udlandet, og at længselen efter fædrelandet er et nødvendigt incitament for digteren: „Kun paa Afstand – og helst paa samme Tid Rummets og Tankens – kan der være Tale om *Digtning*“ (238). – (87) Filologen og geologen Victorinus Pingel havde været overlærer ved Metropolitanskolen, men hans glødende idealistiske bekendelse til frihedens sag og hans varme interesse for arbejdernes velfærd foranledigede regeringen til 1883 at afskedige ham fra hans embede. Fra nu af levede han for sine politiske idealer og sin videnskab. – (88) Se note 96. – (89) Jf. H. Bentzon nr. 87. – (90) Datteren Lisbeth (1884–1960), senere gift med nordmanden kaptajn Oscar Zernichow.

(91) „Smaa Fortællinger“, udk. septbr. 1884. – (92) I august 1884 afholdtes den 8. internationale lægekongres i Kbhvn. Ved Kbhvn.s kommunes fest blev afsunget en sang af H. D., „Til Lægekongressen“ („Naar Lægen peger frem mod Videns Baner“), der blev gengivet i „Morgenbladet“ 15.8.1884. – (93) Carl Chr. Liebe, Danmarks på den tid mest fremtrædende sagfører. – (94) Prof. i medicin ved Kbhvn.s Universitet Peder Ludvig Panum. – (95) Nervalægen, prof. Carl Lange. – (96) A. G. D. anmeldte i „Ugeskrift for Læger“ 4. r. X (1884) 63 ff. sin tidligere medhjælper Sigfred Levys skrift „Bidrag til den mekaniske Behandling af Ryggens Deformiteter“. – (97) Formodentlig Sophie Marie Caroline Fibiger, f. Fog, enke efter oberst Carl Axel Ilius F. (98) H. D. havde 19.11.1884 fra Baden bei Wien sendt sin fader en lykønskning til hans fødselsdag 22.11. (H. Bentzon 246 ff.). – (99) Familien blev i udlandet i omtrent to år. – (100) „Mechanik und Statistik der Scoliose“ i „Berliner clinische Wochenschrift“ (1885).

(101) A. G. D. og Axel Hertel: „Sundhedslære“ (1886). – (102) Georg Lindberg havde været konsul i Danzig (ikke som i Vilh. Hansen: „Jernbaneliv“ (1918) opgivet: Stettin) og var gift med en dame af slægten Zoëga. – (103) Erna Juel-Hansen (1845–1922) havde først undervist i pìgegymnastik efter den franske metode på sin faders institut; sammen med sin mand grundlagde hun den første danske Fröbel-børnehave og overbyggede den med en pigeskole. Det 1884 grundlagte institut for svensk kvindegymnastik havde hun i begyndelsen held med, men måtte snart nedlægge det og forlod Kbhvn. – (104) Svingerønnen, arkæologen Vilhelm Boye (1837–96), søn af digteren og præsten Caspar Johannes B., gift 1879 med Mimi Drachmann (1849–1940). Uden fast ansættelse ved Nationalmuseet bistod han C. J. Thomsen med omvisninger og udgravninger, men i Worsaaes direktørperiode blev han holdt nede og ernærede sig

som bibliotekar i læseselskabet „Athenæum“; efter Worsaaes død blev han dog fast ansat ved Nationalmuseet. Han er blevet karakteriseret som en stejl personlighed, på en gang reaktionær og radikal (Carl Behrens: „Erindringer“ (1937) 58). – (105) Gunnar Boye (1881-1935), senere fuldmægtig i Nationalbanken. – (106) Svigersønnen pastor Johan Friis (1850-1939) i Hørsholm og hans hustru Johanne Drachmann (1851-1915), hvis børn var datteren Karen og maleren Andreas Friis. – (107) I brev af 19.11.1884 til faderen havde H. D. talt om „den komisk-tragiske Ynkelihood, der jo næsten nu karakteriserer hele vort offentlige Liv i Danmark . . . Herregud, hvor vort stakkels Land dog er *lidet* – i den allerbedrøveligste Forstand“ (H. Bentzon 248). (108) Dramaet „Alkibiades“ (1886). – (109) „Fjældsange og Æventyr“ og „Danmark leve!“ (begge udk. 1885); det første af disse skrifter indledes med et digt til den ældste søn Jens i anledning af hans 1-års fødselsdag og indeholder dels digte fra Tarvisegnens og dels eventyrkomedien „Der var engang“. – (110) Se note 35.

(111) „Danmark leve! Blade fra en Rejse paa begge Sider af Grænsen“ er en meget mat fortsættelse af „Derovre fra Grænsen“ uden denne skildrings inspiration. Grundtemaet er, at den politiske strid i Danmark bør aflæses. Bogen var blevet til, medens H. D. i foråret og sommeren 1885 havde været på et besøg i Danmark. (112) Sine politiske bekymringer luftede A. G. D. i den lille afhandling „Politiske Betragtninger“ i „Tilskueren“ 1887, hvori han erklærer, at han ikke vil drøfte spørgsmålet om, hvem der har skylden for misæren, men blot påpege det påtrængende nødvendige i at få striden endt jo før jo heller. For politikerne har han ikke meget tilovers: „Folketingets Svaghed er dets Mangel paa en Leder af fremragende Dygtighed og ubestridt Autoritet“ (219). – (113) „Morgenbladet“ 23.5.1885 anlægger en overvejende politisk målestok på bogen og forkaster dens bestræbelser for forlig mellem de stridende parter. – (114) I de første år efter bruddet med Georg Brandes anmeldte „Politiken“ overhovedet ikke H. D.s bøger. – (115) Efter hjemkomsten fra Østrig efteråret 1885 slog H. D. sig foreløbig ned på denne frederiksbergske villavej nr. 26. (116) Se note 104. – (117) Højesteretssagfører Otto Liebe, student fra Metropolitan-skolen 1877. – (118) 17. maj. – (119) Det var 50 år, siden A. G. D. tog kirurgisk eksamen. – (120) Fr. V. Hegel var enkemand siden 1868.

(121) Formodentlig Holmens provst Ludvig Albert Warburg (1821-86), der var ugift. Han var en stor filantrop, særlig kendt for sin omsorg for forældreløse børn („Illustreret Tidende“ 4.4.1886), hvilket måske kan have givet anledning til det af A. G. D. nævnte rygte. – (122) I brev af 7.11.1886 takker H. D. smukt for værket og siger, at „der gaar igennem denne Bog . . . et roligt og menneskekærligt Drag af noget baade overbevisende og belærende, som gør godt at træffe paa“ (H. Bentzon 250). (123) Villa Ithaka. – (124) „To dramatiske Digte“ (udk. ca. 1.5.1888), indeholdende „Tyrkisk Rococco“ og „Esther“. – (125) De sange, der er lagt i munden på Gotfred Springforbi, f. eks. „Og det var sig den Humlebi“. – (126) Romanen „En ung Dames Historie“ (1888). – (127) Erna Juel-Hansens hjem var præget af sygdom og dårlige økonomiske kår. – (128) Datteren Martha opholdt sig 1888 i München, hvor hendes mand, juristen den senere professor Viggo Bentzon drev studier; deres søn var den senere højesteretspræsident Asbjørn Drachmann Bentzon (1887-1960). – (129) 25.5.1888 fødtes datteren Edele (død 1939), der blev Danmarks første kvindelige landin-

spektor (udgiveren skylder forfatterinden fru Inger Bentzon tak for denne som for flere andre oplysninger om familief forhold). - (130) H. D. havde i 1887 lært sine ældre års muse „Edith“ at kende, og han foretrak for at slippe bort fra den københavnske sladder at flytte til Hellebæk.

(131) Til svigerdatteren Emmy skrev A. G. D. 20.10.1888 et brev, hvoraf følgende vedrører hendes mands helbredstilstand: „Jeg skulde meget ønske at have en Samtale med Dig om Holger, da Du synes at sætte nogen Pris derpaa. Foreløbig kan jeg kun sige, at H.s nærværende Befindende er en simpel Følge af det exciterede og opslidende Liv, han i en lang Række af Aar har ført, og at det han nu først og sidst trænger til er Uvirksomhed og et dertil knyttet regelmæssigt gennemført Levnet, fortsat i længere Tid, hvilket selvfølgelig ikke kan finde Sted i Byen. Dette er, efter min Mening, Hovedsagen, og jeg bør tilføje en *conditio sine qua non* for atter at kunne genvinde sin Arbejdsevne. At denne dog hurtig igen vil tabes, for maaske ingensinde at kunne genvindes, naar ikke hans tidligere Levevis forandres, kan jeg med fuldkommen Vished forudsige. Holger er nu kommen til en Alder, og har maattet samle sig saa megen Livserfaring, at kunne indse baade Vigtigheden og Nødvendigheden af at følge de ham givne Raad, som sikkerlig er givne ham ikke alene af mig, men ogsaa af andre Sagkyndige. Jeg vilde ønske, H. i sin Uvirksomhed kunde finde nogen Beskæftigelse, som udelukker Fantasi og Tænkning, altsaa rent fysisk, dog ikke anstrængende Arbejde fx. lidt Snedkerarbejde hos en Snedker, som vel findes i Hellebæk (Sejlture paa denne Aarstid er næppe at tilraade) e. a. l. Af Journal-Lektüre bør han indskrænke sig til Læsningen af Berlingske, og af æstetiske anbefaler jeg ham Holbergs Komedier og Peder Paars og Dickens Pickwick Klubben, der er udmærket Læsning for en Hjerne, der skal holdes i Uvirksomhed. Jeg skulde jo gerne ønske engang at sé og tale med Holger“. - (132) Formodentlig „Tusind og en Nat“ (udk. maj 1889). - (133) Se note 70. - (134) Brevet er skrevet med blyant. - (135) „Forskrevet“ (udk. ca. 1. oktbr. 1890). - (136) Romanen er dediceret mindet om H.D.s afdøde ven, filosoffen og forsikringsmanden Viggo Drewsen. - (137) A. G. D. levede endnu i næsten to år (død 2.7.1892).